

Lakenplein wordt Lakenpark

Klimaatadaptatie in een herstructureringsproject
in de historische binnenstad van Leiden 2016

Inhoudsopgave

Voorwoord	p. 03
Samenvatting	p. 05
1. Inleiding en proces	p. 07
2. Waarom aandacht voor waterbewust ontwikkelen?	p. 08
3. Opgave Lakenplein	p. 13
4. De workshops	p. 18
5. Resultaten van de workshops: maatregelen voor een waterbewuste inrichting	p. 20
6. Wat hebben we van het project geleerd?	p. 38
7. Coalities	p. 39
8. Wat kan in een volgend project nog worden verbeterd?	p. 40
Bijlage	p. 44
Colofon	

Lakenplein wordt Lakenpark

Het klimaat verandert. We krijgen meer en vaker regen in de vorm van heftige regenbuien. Of het blijft juist lang droog. Ook is de verwachting dat hetere zomers vaker zullen voorkomen.

In de stad zullen we deze veranderingen aan den lijve ondervinden: bijvoorbeeld wateroverlast op straat en in huizen of last van langdurige hitte tijdens hittegolven. Wist u dat het in steden in hele hete zomers meer dan 6 graden warmer kan worden dan in landelijk gebied? Dan is het in de stad een stuk minder aangenaam.

De gemeente Leiden en het hoogheemraadschap van Rijnland beseffen dat we aan de slag moeten met de "klimaatbestendige stad". Samen met bewoners, Portaal en Dunea werken we aan aanpassingen in huizen en op straten en pleinen om de stad leefbaar te houden bij heel heet, heel droog of heel nat weer. Denk aan voorzieningen om water op te vangen en beter af te voeren of aan het aanleggen van groen. Groen houdt water vast en verkoelt!

De grote renovatie van het Lakenplein in de Leidse binnenstad biedt een mooie kans om Leiden een beetje klimaatbestendiger te maken.

Op initiatief van Anneke van Veen, ambassadeur water van de Vereniging Gemeenten voor Duurzame Ontwikkeling, in samenwerking met Hiltrud Pötz van Atelier GROENBLAUW, zijn alle belanghebbenden bijeengebracht met als resultaat dit boekje. Hierin zijn alle ideeën en mogelijkheden uitgewerkt.

Dit boekje dient als inspiratie voor de verdere uitwerking van het Lakenplein. Het laat zien dat het mogelijk is dat het Lakenplein wordt getransformeerd tot het Lakenpark! Maar het dient juist ook als inspiratiebron voor andere straten en pleinen, in Leiden of andere gemeenten.

Veel leesplezier!

Martine Leewis
Portefeuillehouder duurzaamheid
Hoogheemraadschap van Rijnland

Paul Dirkse
Wethouder Duurzaamheid
Gemeente Leiden

oorspronkelijke situatie Lakenplein

workshop 2016

De klimaatverandering vraagt om actie. De opzet van het project Lakenplein Klimaatbestendig, Waterbewust en Aantrekkelijk is geslaagd. Door het samenbrengen van Portaal, gemeente, Hoogheemraadschap van Rijnland, Dunea, architect, bouwonderneming en omwonenden (o.a. van de aangrenzende speeltuinvereniging) is het gelukt om een herstructureringsproject in de binnenstad van Leiden klaar te maken voor de toekomst. Een compact Nul op de Meterwoningenblok zal worden gebouwd, met inpandige parkeergelegenheid, omgeven door veel groen. De buitenruimte wordt zodanig ingericht dat piekbuien kunnen worden opgevangen. Langere droge periodes zijn minder bezwaarlijk vanwege het bufferen van regenwater in de bodem. Opwarming van de stad wordt verminderd door de aanwezigheid van veel groen, met grote boomgroepen. Een ideale, aantrekkelijke plek om te wonen, voor nu en straks. Klimaatadaptatie draagt zichtbaar bij aan een waardevolle leefomgeving.

Door vanaf de preplanfase samen te werken konden gelijktijdig doelen van een brede groep stakeholders worden samengebracht. Heel anders dan in reguliere processen waarbij partijen na elkaar elkaars voorstellen beoordelen, waarbij het inbrengen van een eigen wensenpakket vrijwel onmogelijk is. Het voorzitterschap bij een partij die geen belangen heeft maakte de weg vrij om onbezwaard te discussiëren. Tijdens de uitwerking van het definitief ontwerp van de woningen is helaas de aandacht voor dit onderwerp verminderd. Dat maakt dat niet alles optimaal klimaatbestendig en waterbewust is uitgevoerd. Optimaal klimaatbestendig werken betekent het niet, of zo min mogelijk, afvoeren van regenwater op het riool en bij voorkeur ter plaatse infiltreren. Met name in de woningen (omgaan met kraanwater, benutten regenwater, etc.) had dit nog beter gekund. Veel kan echter wel worden gerealiseerd: veel groen, en inspiratie voor het optimaal inrichten van de buitenruimte. Regenwater kan worden vastgehouden, de buitenruimte kan zo worden gemodelleerd dat piekbuien geen probleem

zijn en tegelijk ruimte ontstaat voor meer biodiversiteit. Parkeerplaatsen worden zo klein als mogelijk aangelegd met waterdoorlatende materialen, bolrond gelegd en met wadi's voor de afvoer van piekbuien. De aanplant van bomen zorgt voor verkoeling en verdamping en van een aantrekkelijke plek. Met voorstellen voor groene oevers langs het Katoenpark, een waterverbinding van de Binnenvestgracht naar de Singel en een kans voor een waterspeelplaats voor oudere kinderen. De bewoners kunnen worden betrokken bij bewust omgaan met (regen)water. Ook bij inrichtingen beheer van hun buitenruimtes, met aandacht voor geveltuinen en de inrichting van de terrassen. Het voorliggende document is inspiratie voor de concrete uitwerking van het Lakenplein.

Voor veel betrokkenen was het een eerste introductie op het onderwerp, ruim tijd werd besteed aan het delen van kennis en kunde. Het op deze manier samenwerken aan een concrete locatie was verfrissend, met name ook vanwege de diversiteit aan deelnemers. Allen gingen weg met huiswerk: wat is er in de eigen organisatie én samen met anderen te doen om in de toekomst automatisch klimaatbestendig te werken? Veel afspraken zijn gemaakt om samen de samenwerkingskansen verder te verkennen. Het optimale doel is een klimaatadaptatie-agenda. Dit project is een perfecte basis voor een verdere uitwerking van meerdere stadsdelen, o.a. in het startende Interreg traject. Samen met partners in Nederland, België en het Verenigd Koninkrijk dienen Leiden en Rijnland een aanvraag in voor klimaatbestendige maatregelen in de stad.

Het project Lakenplein wordt Lakenpark is een initiatief van Anneke van Veen, ambassadeur Water van de Vereniging Gemeenten voor Duurzame Ontwikkeling, uitgewerkt in samenwerking met atelier GROENBLAUW. Financiering heeft plaatsgevonden door de Watercoalitie, Portaal (eerste fase, 2014) en de gemeente Leiden en het Hoogheemraadschap van Rijnland (tweede fase, 2016).

foto: Sleutelstad.nl

straat in Leiden onder water

oplevering rapportage eerste fase

De klimaatverandering heeft effect op de kwaliteit van steden. Meer en meer is er sprake van heftige regenval, langere droge periodes en hittestress. Dit maakt dat steden, in ieder geval daar waar gewerkt gaat worden in het stedelijk weefsel, hiermee rekening moeten gaan houden. Dit is een nieuwe opgave, waarbij heel veel partijen nodig zijn. In samenwerking, direct vanaf het begin. Zonder gezamenlijke inzet is het onmogelijk om in de bebouwde kom de dingen te doen die nodig zijn. Bij de uitwerking van het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie is gestart met het fenomeen proeftuinen: breng alle stakeholders direct bij elkaar om elkaars kennis, kunde, mogelijkheden en doelen direct te delen. Deze werkwijze is de basis van het project Lakenplein klimaatbestendig, waterbewust en aantrekkelijk. Een nieuwe werkwijze, nieuw voor Leiden en voor alle betrokkenen in dit traject.

Woningbouwcorporatie Portaal heeft bij de start van de planvorming van een herstructureringsproject in de Leidse binnenstad de klimaatadaptatie-opgave meegenomen. Het werd gezien als passend in het lopende innovatietraject (Barbahuis) én als maatschappelijke opgave. Met de Watercoalitie (Ministerie van Infrastructuur en Milieu) als medeopdrachtgever hebben begin 2014 twee werksessies plaatsgevonden die bepalend zijn geweest voor de vormgeving van het definitief ontwerp. Uniek aan dit proces was dat bij de start van de planvorming direct vertegenwoordigers van de gemeente, Hoogheemraadschap, Portaal, omwonenden en bedrijven vertegenwoordigd waren om na te denken over wat goed was voor de locatie. Het resultaat, vormgegeven in een rapport, is meegegaan in de uitvraag naar de architecten en bouwers die allen het concept omarmden. Het winnende ontwerp kreeg de naam Lakenpark in plaats van Lakenplein, rekening houdend met maximale vergroening en minimale verharding. Het Hoogheemraadschap heeft het project direct als waardevol omschreven.

Om diverse redenen was het niet mogelijk om maximaal klimaatbestendig en waterbewust handelen in de uitwerking van het definitief ontwerp te integreren. In december 2015 is de bouwvergunning afgegeven. De inzet op klimaatadaptatie conform de eveneens in december 2015 door de gemeenteraad vastgestelde notitie Duurzaamheid heeft het project weer nieuw leven gegeven. Het Hoogheemraadschap en de gemeente hebben opdracht verleend voor het vervolgtraject. De inzet heeft in 2014 inspiratie opgeleverd voor klimaatbestendige herstructurering van het prachtige stukje binnenstad. De inzet in 2016 maakt dat binnen de mogelijkheden van de bouwvergunning maximaal wordt ingezet op hetzelfde thema. De aanpak richt zich vooral op de buitenruimte en op het betrekken van de bewoners van het gebouw en omwonenden bij de opgave.

In het voorjaar van 2016 hebben opnieuw twee sessies plaatsgevonden waarbij ditmaal ook de drinkwaterleverancier Dunea, bestuursleden van de aangrenzende speeltuinvereniging en een vertegenwoordiging van de wijkvereniging aanwezig waren, naast brede vertegenwoordigingen van de gemeente, Hoogheemraadschap en Portaal. Het bij elkaar brengen van deze groep, het informeren van degenen die nog niet op de hoogte zijn van deze opgaven, het verkennen van het gezamenlijk belang en het gezamenlijk zoeken naar de kansen werkte opnieuw bijzonder inspirerend. De resultaten zijn weergegeven in dit rapport, evenals een reflectie van de deelnemers en leerpunten voor een vervolgtraject.

2. Waarom aandacht voor waterbewust ontwikkelen?

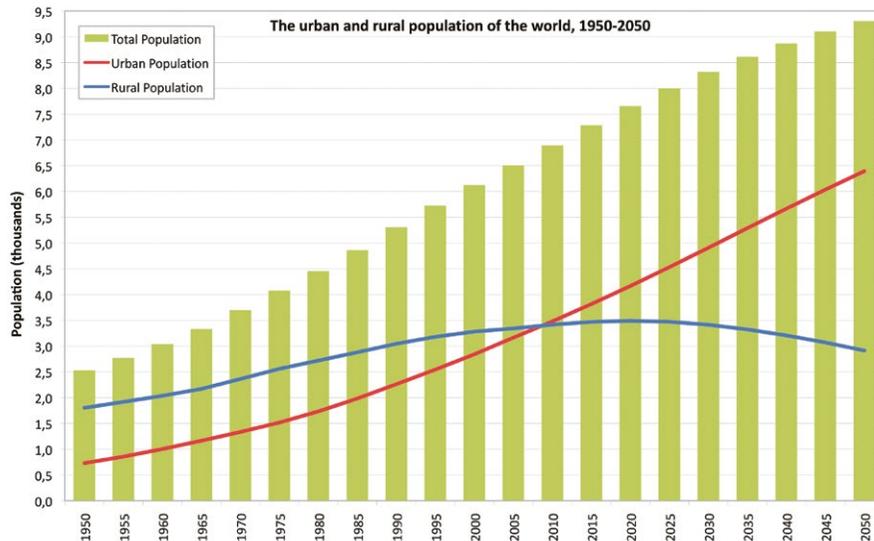
Verstedelijking

Al meer dan de helft van de mensen woont in de stad en deze tendens zet door. De steden worden groter en de verharding in de steden neemt nog steeds alleen maar toe. Door deze ontwikkeling wordt de stedelijke waterbalans verstoort.

In het laaggelegen deel van Nederland, waarvan Leiden deel uitmaakt en dus ook het Lakenplein, is er al geen sprake van een natuurlijke waterbalans. Het hele watersysteem van polders is een kunstmatig systeem door de mens gecreëerd en afgestemd op de nodige afvoercapaciteit voor regenwater en

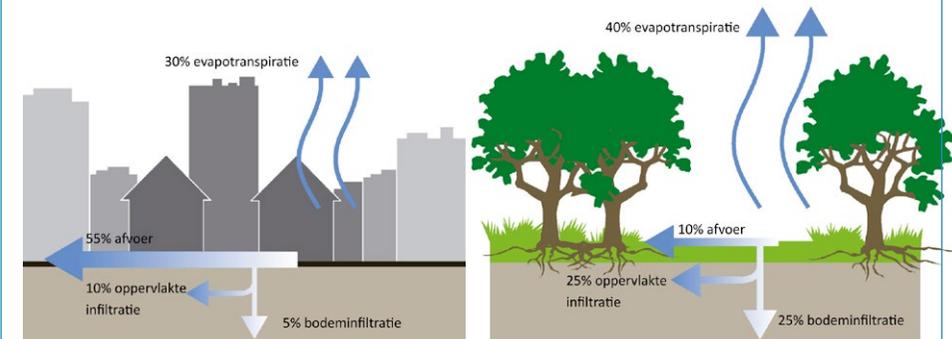
kwel. Dit kunstmatige systeem bestaat uit grachten, riolen en gemalen. Onverhard oppervlak heeft een zekere buffercapaciteit voor regenwater. Doordat wij steeds meer verharden in de steden, door bebouwing toe te voegen en groene tuinen te verharden, kan er steeds minder regenwater gebufferd worden in de grond van de stad en moeten de riolen steeds meer regenwater afvoeren. Bij sterke regenval wordt het gemengde rioolstel in de oude delen van de stad overbelast. De zuivering kan de hoeveelheid regenwater dat gemengd is met stedelijk afvalwater niet meer aan en dit leidt tot overstorten. Bij een overstort wordt stedelijk afvalwater, dus ook fecaliën gemengd met regenwater, op het oppervlaktewater geloosd. Dit is niet wenselijk en heeft vervuiling van het oppervlaktewater tot gevolg.

Stedelijke en landelijke bevolking

Bron: United Nations

Waterbalans en hitte in de stad in relatie tot groen

Bron: EPA, UHI Basics 2008

Klimaatverandering: meer heftige regenbuien en langere periodes droogte

Een effect dat de kans op overstorten nog meer vergroot naast de toenemende verharding is de klimaatverandering. De verwachting is dat de heftigheid van regenbuien zal toenemen, maar aan de andere kant zullen er ook periodes zijn dat het een hele tijd niet regent. Het is zaak dat we de steden weer meer zodanig vormgeven dat we regenwater lokaal kunnen bufferen, zodat de heftige regenbuien niet vaker tot overstorten leiden en water kan worden vastgehouden voor de drogere periodes. Het vergroenen en ontharden is een optimaal middel om dit te bereiken. Beplante oppervlakten zorgen voor regenwateropslag in de humuslaag.

Uitdaging:

Klimaatverandering

- Vaker heftige neerslag
- Meer dagen met tropische temperaturen
- Langere periodes van droogte

Maatregel:

Sponswerking vergroten

- Regenwater gebruiken
- Regenwater bufferen
- Regenwater vertraagd afvoeren

Bron: atelier GROENBLAUW

Meer aaneengesloten hete dagen

Groen en water verhogen ook de leefkwaliteit van de omgeving en houden de stad koel tijdens hete dagen. Groen is een optimale koelmachine. Beplante oppervlakten verdampen water en zorgen zo voor een verkoelend effect. De verwachting is dat door de klimaatverandering in toekomst meer hete dagen achter elkaar zullen optreden. De stad met al haar versteende oppervlakten slaat de warmte op en geeft deze 's nachts weer af aan de omgeving waardoor de temperaturen in de stad op hete dagen tot wel 10 graden hoger kunnen zijn dan in het groene omland.

Uitdaging:

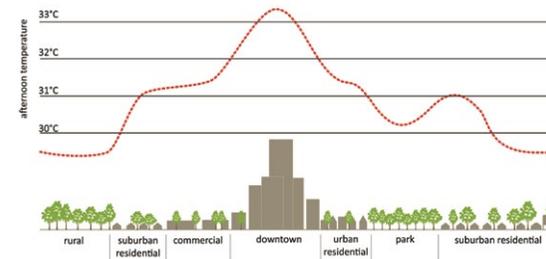
Hittestress

- Verhoogd risico voor ouderen en zieken
- Lagere arbeidsproductiviteit
- Slechte nachtrust
- Toevoer van vectorgebonden ziektes

Maatregel:

Koelen

- Groene pleinen
- Groene daken
- Vergroenen
- Minimaliseren verharding

Bron: EPA, UHI Basics 2008

Bron: atelier GROENBLAUW

Hogere WOZ-waarde in een groene omgeving

Een groene woonomgeving heeft ook een hogere leefkwaliteit en een positief effect op gezondheid. De woningen langs water en groen zijn bovendien 10-15% hoger in waarde. Onderzoeken tonen aan dat mensen die in een groene omgeving wonen minder ziek en depressief zijn en kinderen meer buitenspelen en minder dik zijn.

Meer stedelijke biodiversiteit

Een groene omgeving levert ook een bijdrage aan de stedelijke biodiversiteit. Vergeleken met de monoculturen van het agrarisch gebruikte gebied blijkt de stad toch meer leven in de vorm van flora en fauna te huisvesten. Overal waar beplanting is, is ook het bodemleven eronder diverser dan onder verhard gebied.

Uitdaging:

Leefkwaliteit en gezondheid

Maatregel:

Vergroening van de stad

- Aantrekkelijk vestigingsklimaat
- Leefklimaat
- Gezondheid
- Hogere WOZ-waarde

Bron:atelier GROENBLAUW

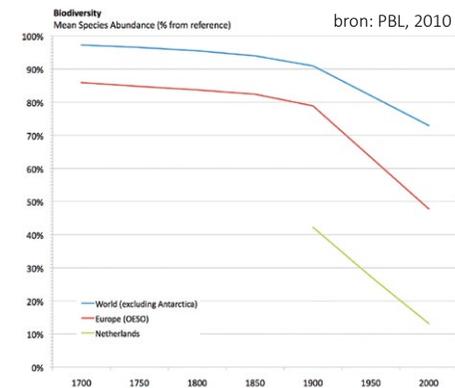
Uitdaging:

Teruglopende biodiversiteit

Maatregel:

Vergroten biodiversiteit

- Reductie verhard oppervlak
- Maximaal vergroenen

Bron: PBL, 2010

Van verspilling naar kringloop

Een ander aandachtspunt is de waterketen. In de waterketen is veel aan efficiency te winnen door de introductie van lokale kringlopen. Zo kan regenwater gebruikt worden voor bijvoorbeeld de toiletspoeling om zo op drinkwater te besparen.

Warmte kan teruggewonnen worden uit bijvoorbeeld douchewater en rioolwater. Afvalwater en gft-afval kunnen vergist worden om biogas te produceren dat weer in de woningen gebruikt kan worden.

De afgelopen jaren zijn er veel gemeenschappelijke moestuinen gerealiseerd door stadsbewoners. Naast voedselproductie bieden deze tuinen ook mogelijkheden om het groenafval te composteren.

Uitdaging:

Opraken fossiele brandstoffen

Maatregel:

Voorzien in duurzame energie

- Energie uit biomassa
- Warmte uit afvalwater en drinkwater
- Zonnewarmte
- Omgevingswarmte / restwarmte

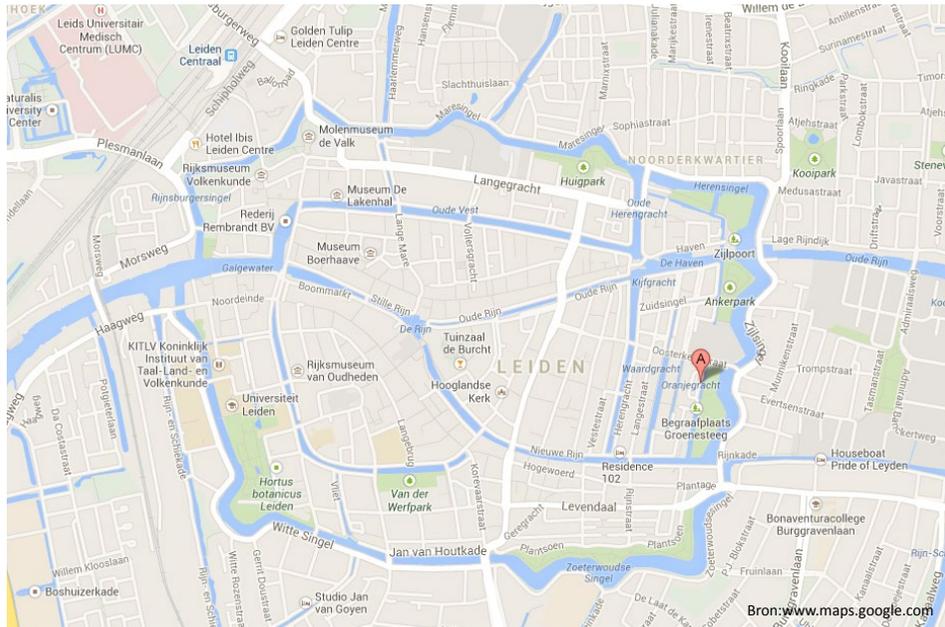

Bron: Waterschap Aa en Maas

Om ook in de toekomst aangenaam te kunnen wonen in de stad moet een ieder zijn of haar verantwoordelijkheden nemen. Gemeenten, waterschappen, ministeries, provincie, maar ook woningbouwcorporaties, ondernemers en bewoners. Het Lakenplein biedt de mogelijkheid het gezamenlijk aan te pakken en kan een voorbeeld worden voor klimaatbestendig en duurzaam ontwikkelen.

Stadslandbouw

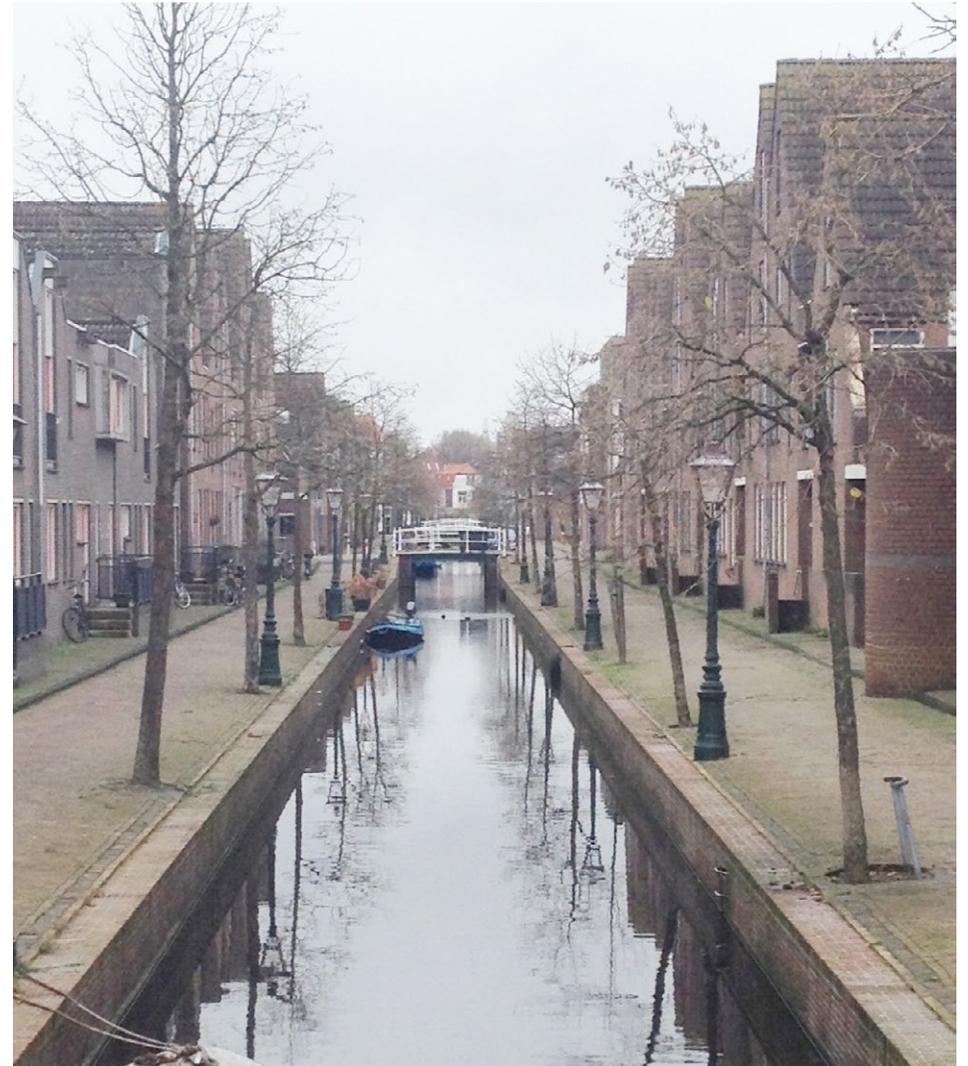

ligging Lakenplein: rand binnenstad, tussen de waardgracht en de Binnenvestgracht

vogelvlucht Lakenplein: gelegen naast de Meelfabriek

de Waardgracht met rechts de woningen van het Lakenplein die gesloopt zijn

Beleid Portaal

Portaal ontwikkelt 64 woningen en een inpandige garage volgens het Barbahuisprincipe: duurzame, klantgerichte en betaalbare appartementen, die worden verhuurd in het sociale woningbouwsegment. Het worden Nul op de meter woningen met o.a. een WKO installatie en zonnecollectoren. Bij de benadering van de huurders worden twee basisprincipes onder de aandacht gebracht: samen zelfredzaam en Barba zorgt voor jou als jij voor Barba zorgt. De hoofdgedachte is dat de bewoners samenwerken aan een prettige woonomgeving met zorg voor elkaar.

Locatie Lakenplein

Het Lakenplein ligt aan de rand van de binnenstad, tussen de Waardgracht en de Binnenvestgracht.

Huidige situatie

De woningen aan de Oosterkerkstraat, Waardgracht en Groenesteeg zijn gesloopt. Deze woningen waren in zeer slechte staat. Het gebied is een braakliggend terrein met resten verharding en een enkele boom.

brug naar begraafplaats aan Lakenplein

parkeerplaats Lakenplein

voordeur aan de Waardgracht

speeltuin aan de Groenesteeg

Beleid gemeente Leiden

Structuurvisie 2014: Openbare ruimte

- De openbare ruimten in en rondom het plangebied vormen allen helder afgebakende domeinen met een eigen identiteit.
- De openbare ruimten rondom vormen het verlengstuk van de woningen.
- De Binnenvestgracht is de duidelijke en historisch ingegeven scheidslijn tussen stad en singelzone. Het contrast tussen deze zijden moet gezien en gevoeld kunnen worden. Openbare ruimte aan de stadszijde (Lakenplein) is in de basis verhard en stedelijk (plein).
- Aansluiting op het Singelpark wordt gevonden door nieuwe groenstructuren in het lijnenspel te integreren. Deze hebben in contrast met de wilderig begroeide bolwerken een meer formeel karakter. Alle andere denkbare openbare ruimte functies (parkeren, spelen etc) vinden ook in hetzelfde stramien plaats.
- De Waardgracht is een levendige autovrije gracht. De woningen hebben een open en directe relatie met de straat door de vele voordeuren en grote raamopeningen.

In relatie tot de ontwikkeling van het Singelpark en de aanwezige looproutes wordt voorgesteld de kopse kanten van het plangebied in ieder geval een groen aanzicht te geven.

Opgave biodiversiteit

In het plan dat ten grondslag ligt voor de toestemming van de sloop voor voormalige bebouwing op het Lakenplein worden voor Gierzwaluw en Gewone dwergvleermuis de maatregelen genoemd leidend tot nieuwe rust- of verblijfsplekken in de vorm van nestkasten of neststenen.

Bron: Structuurvisie, gemeente Leiden

Lakenplein in stramien openbare ruimte

Duurzaamheidsagenda 2016-2030

In de Duurzaamheidsagenda 2016-2030 staan o.a. biodiversiteitsdoelstellingen. In 2030 staat Leiden landelijk bekend door het ecologisch en recreatief web van verbindingen en plekken die het stadsgroen verbinden met de groene gebieden van de Leidse Ommelanden.

In 2030 is biodiversiteit het centrale uitgangspunt bij de aanleg en het beheer van openbaar groen en water. Er wordt gekozen voor soorten die een bijdrage leveren aan de biodiversiteit of die interessant zijn voor insecten en andere organismen. Door ecologisch beheer is er meer leefgebied voor planten, insecten en vogels. Speciale aandacht krijgen de insecten, met name bijen, en de waterfauna. In 2030 wordt al bij de start van alle bouw- en infrastructurele plannen ingezet op het bevorderen van natuurwaarden en het behalen van natuurwinst. In 2030 zijn particuliere tuinen minder verstedend en spelen bewoners een actieve rol bij de inrichting en het beheer van openbaar groen. Vanaf 2016 stimuleert de gemeente groene initiatieven op wijkniveau op dit gebied.

Klimaatadaptatiedoelstellingen

In 2030 is Leiden een waterrobuuste en hittebestendige stad. Leiden is bestand tegen overstromingen, wateroverlast, verdroging en bodemdaling. Hittestress en stedelijke hitte-eilanden worden voorkomen. In 2030 zet Leiden 'groen' en 'blauw' optimaal in voor de aanpassing aan het veranderende klimaat. Dit kan

door de aanleg van groene daken en waterbergingen. Zowel in de openbare ruimte als in particuliere tuinen is waar mogelijk de verharding (steen, beton, asfalt) vervangen door groen. Bij het voorkomen van wateroverlast rondom huis en bedrijf spelen bewoners en bedrijven de hoofdrollen door maatregelen te nemen in tuinen, op het bedrijfsterrein en op daken. In 2030 heeft de gemeente Leiden in samenwerking met burgers, bedrijven en het waterschap een paar iconische voorbeeldprojecten gerealiseerd rondom innovatieve klimaatadaptatie. In 2030 heeft Leiden waar mogelijk een aanpak die is afgestemd op de specifieke kenmerken van wijken.

Singelpark

De ambitie van de gemeente Leiden voor het Singelpark is verwoord in de 'Visie Leidse singels: het langste park van Nederland! Sinds 1659'. In de visie staat het concept voor de hele singelrand, binnenzijde, water en buitenzijde. Het geeft een analyse en laat vele mogelijkheden zien. Het is geen uitwerkingsplan met concrete (ontwerp)voorstellen maar het is een aanzet voor een uitwerkingsstrategie en -plan.

Inmiddels worden Lakenplein, Katoenpark en het Kaarsenmakerplein het Lakenpark genoemd. Gezocht wordt naar een integrale benadering van de verschillende opgaven.

Parkeren

De parkeeropgave op het Lakenplein blijft complex.

Was oorspronkelijk de doelstelling 100 parkeerplaatsen, nadat 60 parkeerplaatsen inpandig zijn gerealiseerd blijft onduidelijk hoeveel ruimte er nodig is voor parkeren.

Tot eind 2017 zal het Lakenplein dienen als overloopparkergebied voor de Meelfabriek. Inrichting zal pas daarna plaatsvinden. Het parkeergedrag is eveneens in beweging vanwege de uitgifte van parkeervergunningen in de omgeving.

In de tweede helft van 2016 wordt duidelijk wat dit voor eisen aan het aantal parkeerplaatsen zal stellen op het Lakenplein. Duidelijk moge zijn dat Portaal gezien de gekozen dure inpandige garage uitgaat van maximale vergroening van het gebied.

Bron: Gemeente Leiden

Visie Leidse singels

Stadslab Leiden: "De Ziel van de Stad"

Water is tijdens een stadslabsessie "De Ziel van de Stad" benoemd als bepalend voor die ziel. Ook is genoemd dat het belangrijk is dat inwoners inzien dat zij zelf ook verantwoordelijk zijn voor een leefbare omgeving.

Om waterproblemen op te lossen is misschien geen technische maar juist een sociale innovatie nodig. Dit kan misschien door mensen bewust te maken van het belang en te laten zien dat deelname, actie, het plezier kan verhogen en de mogelijkheden in de directe leefomgeving doen toenemen.

Het Stadslab is een initiatief van bewoners, gemeente, Portaal en bedrijven.

Beleid Hoogheemraadschap van Rijnland

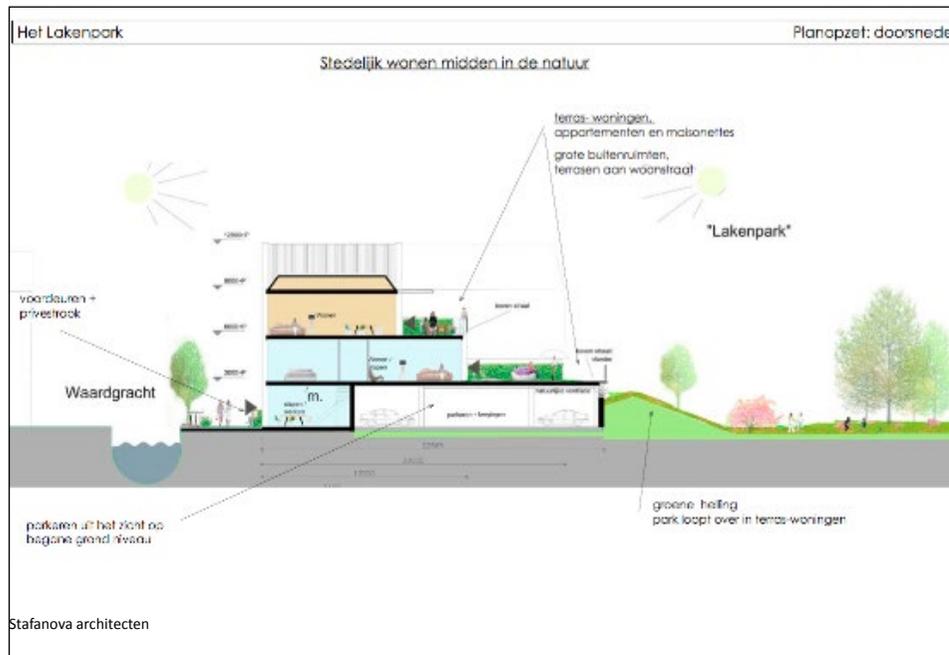
Rijnland heeft de klimaatbestendige Stad als speerpunt genoemd. Dit is een taakveld in ontwikkeling. Als eerste wordt samengewerkt met de gemeenten Leiden, Haarlem, Gouda en Haarlemmermeer.

Voormalige situatie voor de sloop van de woningen.

Vogelvlucht toekomstige situatie bebouwing

Doorsnede toekomstige situatie bebouwing

Bovenaanzicht toekomstige situatie bebouwing

4. De workshops

“Direct klimaatadaptatie meenemen levert veel meer voordelen op dan vooraf gedacht”. Maarten Tjon sie Fat

(Gemeente Leiden)

Hans Ranselaar geeft aan dat de belangen hem duidelijk zijn geworden. De importantie wordt bij de bewoners nu helemaal niet gevoeld. Dit vraagt aandacht, Hans start direct.

(Wijkvereniging Tussen de Rijnen)

“ Dit project is een voorbeeldproject, dat kan worden benut voor de gereedheidskist van de gemeente. Dit overleg moeten we continueren!” Phillippine van der Schuyt

(Gemeente Leiden)

Marcel Belt stelt dat er mooie ambities zijn neergelegd. Volgend op het benoemen van het gezamenlijke doel. “Nu concreet worden!”

(Gemeente Leiden)

Joris Gresnigt is superblij met het resultaat. Hem is weer duidelijk geworden dat iedereen nodig is: gemeente, Rijnland, Dunea, speeltuinvereniging en bewoners. “Samen maken we een stukje stad”. Joris gaat zich inzetten voor mensen en middelen voor dit en andere projecten. (Portaal)

Frank Zaalberg is enthousiast en ziet Leiden als voorloper in het werkgebied van Rijnland, o.a. in een nieuwe manier van werken. “Het komt op de agenda van het bestuur!”

(Hoogheemraadschap van Rijnland)

Willemijn Bouland: “Dunea oriënteert zich op wat men kan en wil in de waterketen, wat men kan brengen en halen. Dit project brengt veel inzicht”.

(Dunea)

De workshops

De tweede serie workshops heeft plaatsgevonden op de data 27 januari en 15 februari 2016.

De eerste serie, twee jaar eerder, heeft geleid naar een compact gebouw wooncomplex met inpandig parkeren. Het bouwplan werd bekend onder de naam Lakenpark. Bij de uitwerking naar een definitief ontwerp is het gedachtengoed rond klimaatbestendig en waterbewust ontwikkelen wat weggezaakt. Met name voor wat betreft een aantal technische mogelijkheden in en om het gebouw.

Tijdens de eerste sessie werd een waterverbinding over het terrein van de meelfabriek als serieuze optie meegenomen. Gezien de huidige planontwikkeling op de meelfabriek is deze mogelijkheid vervallen.

Nu was het tijd voor het optimaliseren binnen de mogelijkheden die er nog waren gezien de verleende bouwvergunning. Dit leverde desalniettemin opnieuw bijzondere inzichten op. Op één persoon na, en de begeleiding waren alle aanwezigen “nieuw”. Vanuit de bewoners waren aanwezig de voorzitter van de wijkvereniging en twee bestuursleden van de speeltuinvereniging. Dunea als drinkwaterleverancier is aangeschoven, en vanuit de stakeholders (gemeente, Rijnland, Portaal) werd een brede delegatie ingevlogen, vanuit verschillende disciplines. Tijdens de eerste workshop waren de architecte en een vertegenwoordiger van de bouwonderneming aanwezig.

Voor een weergave van de workshops zie bijlage.

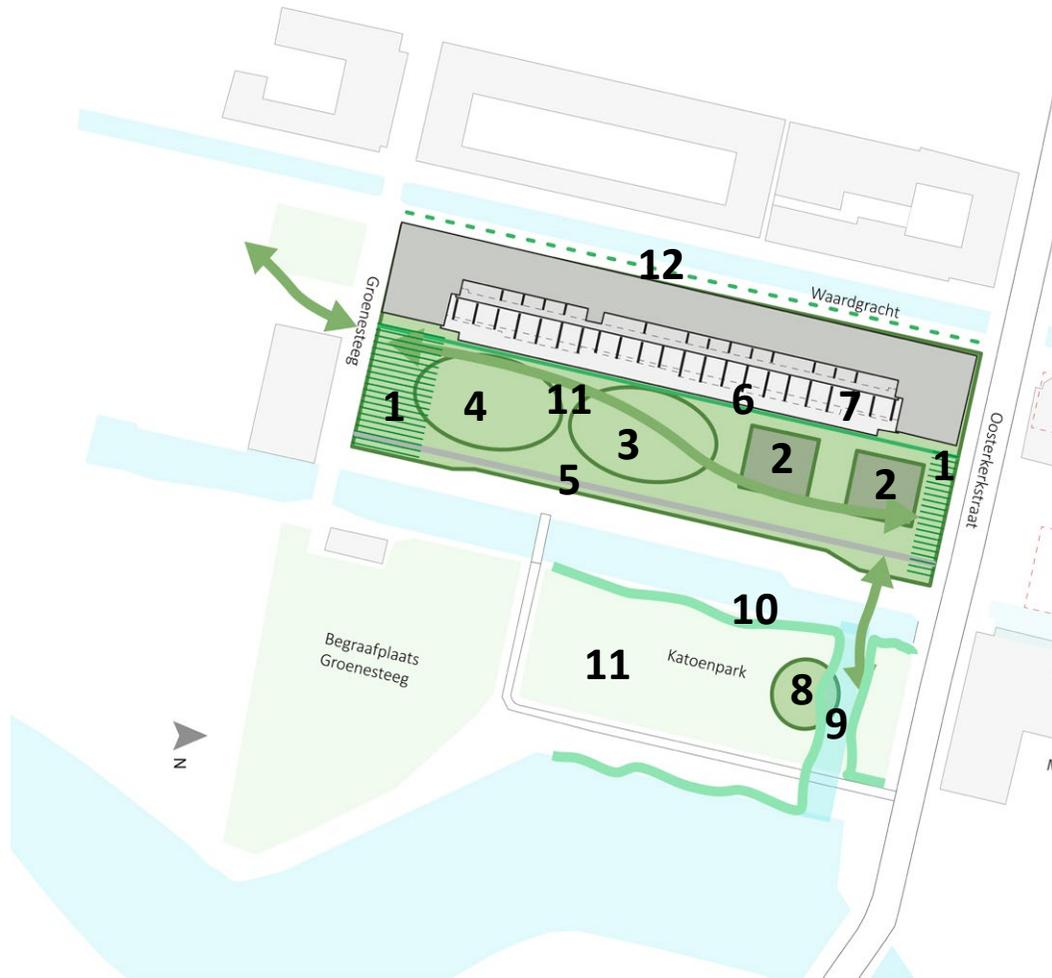

diverse ideeën worden op papier gezet

workshop in volle gang

5. Resultaten van de workshops: maatregelen voor een waterbewuste inrichting

ruimtelijke weergave benoemde maatregelen

Overzicht maatregelen

De afbeelding hiernaast laat het totaaloverzicht zien van de maatregelen die genoemd zijn tijdens de workshops. Het resultaat is een groene, aantrekkelijke, klimaatbestendige buitenruimte. De volgende pagina's laten per maatregel referentiebeelden zien op diverse schaalniveaus.

Maatregelen:

01. Krachtig groenelement
02. Clusteren van parkeren, mogelijk gefaseerd
03. Groene buurtplek
04. Groene plek met natuurlijke speelaanleidingen voor kleinere kinderen
05. Langzaamverkeersroute in combinatie met ontsluiting hulpdiensten
06. Gebruik talud langs gebouw
07. In en om de woning
08. Waterspeelplaats voor grotere kinderen
09. Verbinding Binnenvestgracht Singel
10. Natuurvriendelijke oevers
11. Reliëf in maaiveld voor berging en voorkoming uitdroging
12. Vergroenen Waardgracht door bewoners

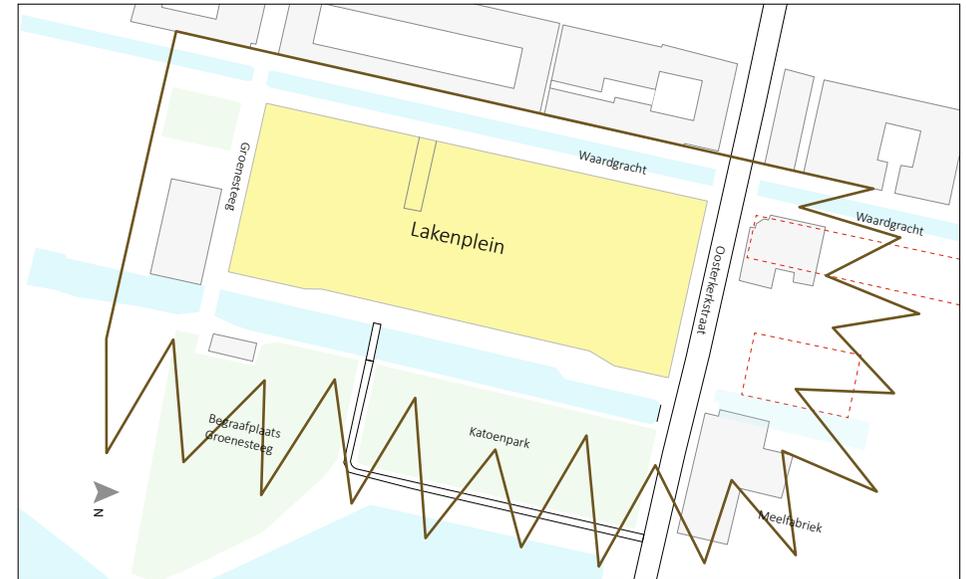
Algemene uitgangspunten Lakenplein wordt Lakenpark

Waarom: aanpak van een heel blok in de stad komt niet vaak voor. Het biedt de kans om een kwaliteitsverbetering voor de woningen en de openbare ruimte op gang te brengen en tegelijkertijd te zorgen voor beter, duurzaam waterbeheer.

Hoe: integraal kijken hoe het stadsdeel toekomstbestendig, groen en waardevol kan worden ingericht met combinaties van functies waarbij de doelen van de stakeholders bij elkaar worden gebracht.

Wat

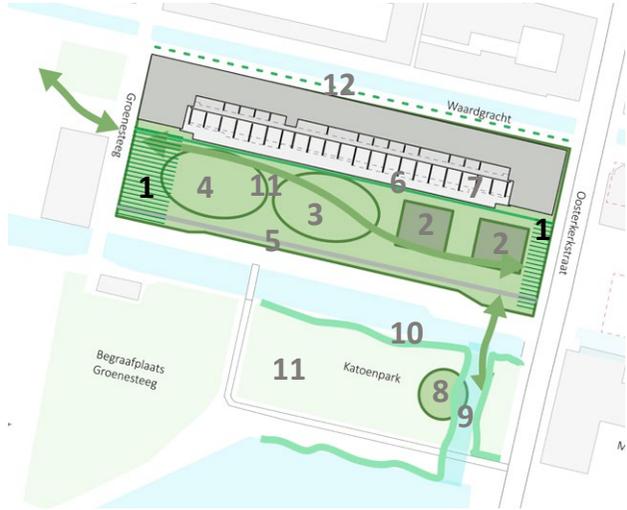
- Begrenzings kunnen worden opgerekt voor een integrale visie.
 - Andere opgaven kunnen zoveel als mogelijk worden ingebed: het creëren van een doorlopende groenstructuur, als verbindend element voor het singelpark.
 - Het benutten van het groen nabij het pand op de begraafplaats.
 - Het aanbieden van diversiteit aan speelvoorzieningen, verspreid over verschillende locaties (Singelpark, Lakenplein, Kaarsenmakersplein).
 - Het gebied kan een route bevatten voor hulpdiensten en langzaamverkeer.
-
- De bebouwing verdient twee gezichten i.p.v. twee achterkanten, gericht op de Waardgracht en de Binnenvestgracht.

oprekken begrenzings

twee gezichten i.p.v. twee achterkanten

Katoenpark, Leiden

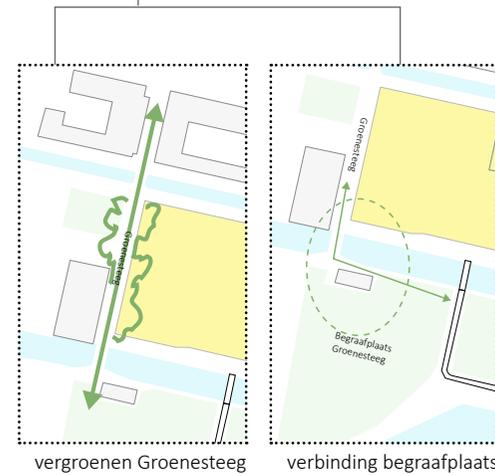
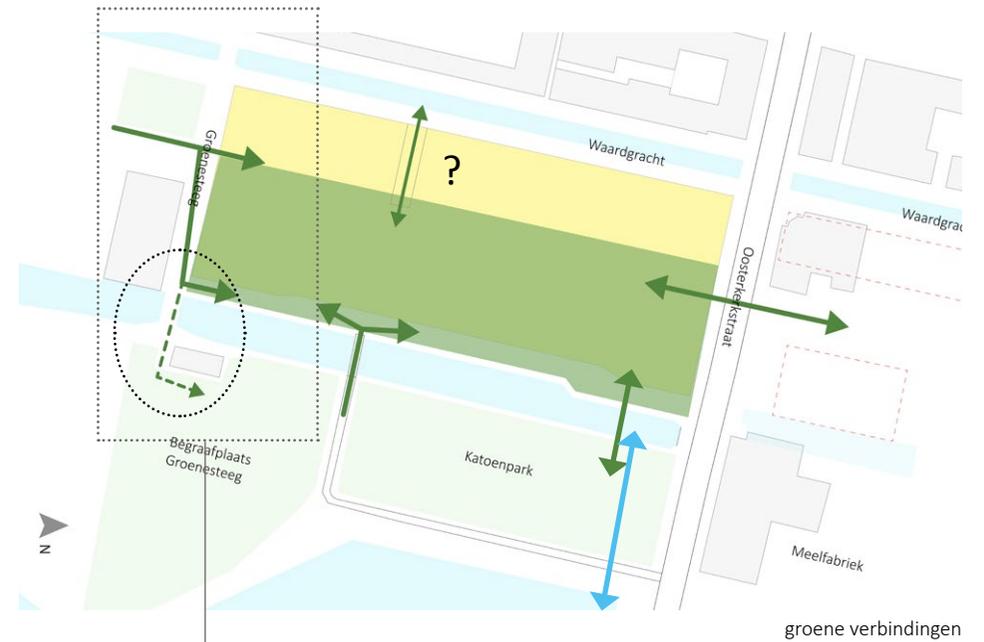
1. Krachtig groenelement

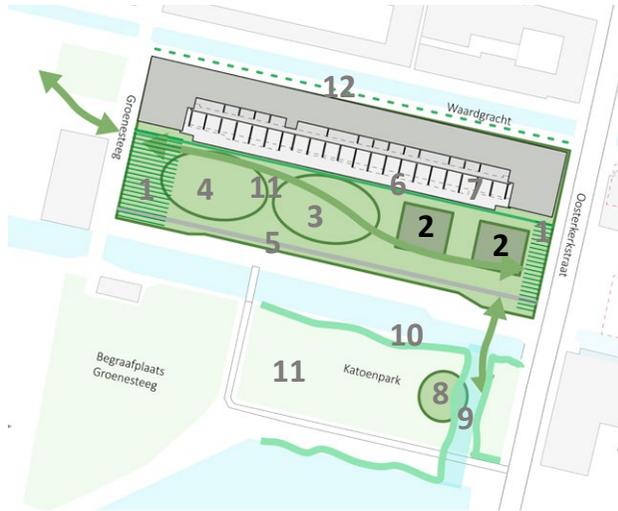
Waarom: Deze zones vormen een fraaie overgang naar de omgeving.

Hoe: door de kapse kanten van het gebied een zwaar groen accent te geven.

Wat:

- Implementeren van onderbepplanting en bomen op de kapse kanten.
- De Groenesteeg vergroenen voor een aantrekkelijke wandelroute.
- De inrichting van het Lakenplein kan een bijdrage leveren aan de kwaliteit van het profiel van de Oosterkerkstraat.

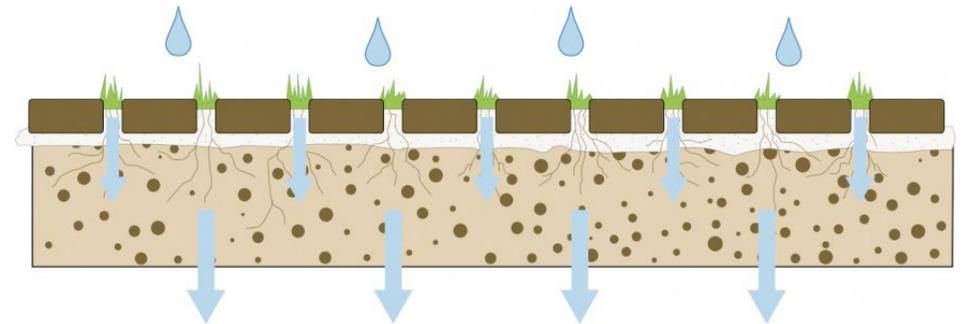
2. Geclusterd en groen parkeren

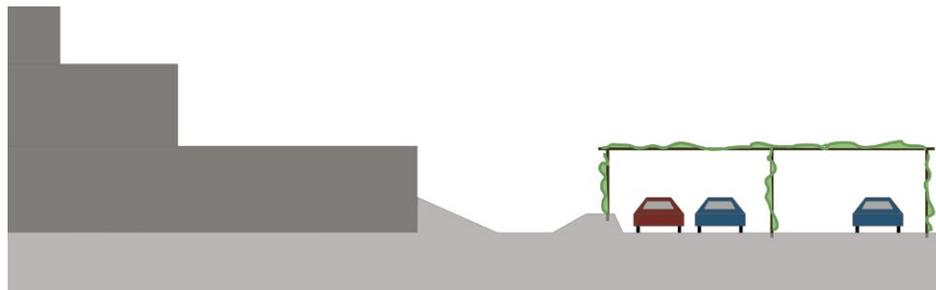
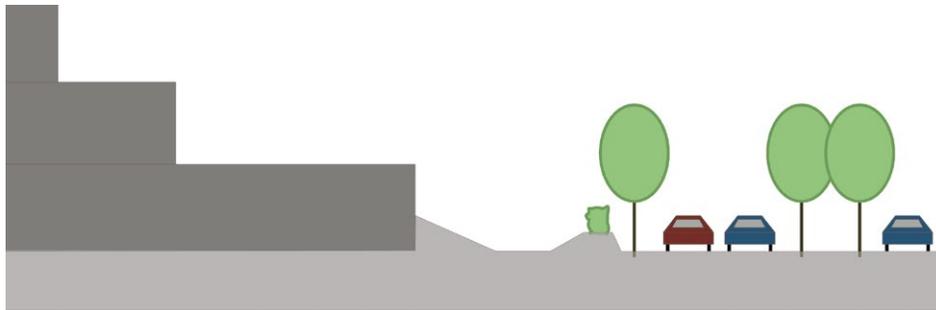
Waarom: een aantrekkelijk en groen Lakenplein met ruimte voor waterbuffering

Hoe: het vergroenen van de buitenruimte en het minimaliseren van verhard oppervlak

Wat:

- Aanleg aantrekkelijke groene buitenruimte.
- Het zoveel mogelijk beperken van parkeerplaatsen.
- Het clusteren van parkeervoorzieningen.
- Vergroenen van parkeervoorzieningen (halfverharding, hagen en bomen).
- Vergaانبare parkeerplaatsen: worden ze niet gebruikt dan opruimen.
- Afkoppelen parkeerplaats door bijvoorbeeld molgoten en/of wadi's.
- Verkenning dubbelfunctie parkeerterrein.

het clusteren van parkeervoorzieningen geeft ruimte voor een grote, groene buitenruimte

Het parkeren wordt opgelost in zogenaamde parkeerkooffers. Hierdoor blijft het overzichtelijk en kunnen de verschillende parkeerplaatsen zo nodig gefaseerd worden uitgevoerd. Ze krijgen een 'groene' uitstraling. Daarbij kunt u denken aan begroeide pergola's, zonnepanelen, hagen, bomenraster, etc.

3. Groene buurtplek

Waarom: Portaal ontwikkelt conform het Barbaprincipe: Barba zorgt voor jou, jij zorgt voor Barba. Een directe betrokkenheid bij het wonen en bij elkaar is belangrijk. Een ontmoetingsplek is hier een aanjager voor.

Hoe:

- Direct vanaf de start informatie, cocreatie, educatie op maat.
- Door bewoners ruimte geven om een eigen plek vorm te geven.
- Bij overleg praten met beelden (gedeelde verwachtingen).
- Door één van de bewoners ambassadeur te maken.
- Betrekken van waterreservaatgroep, vrienden van het Singelpark, Waterambacht.
- Openbaar karakter blijft behouden er komt geen hek. Iedereen is welkom.

Wat:

- Zonering van groengebieden voor beter zelfbeheer
- Compostering van vrijkomend groen
- Begeleiding en voorschriften
- Collectief kijk-, eet-, of genietgroen
- Aanbieden begeleiding, materialen, advies bij de aanleg

Kijfgracht, Leiden

Bron: atelier GROENBLAUW

sociaal woonproject Hof van Heden in Rotterdam, bewoners leggen zelf de tuin aan

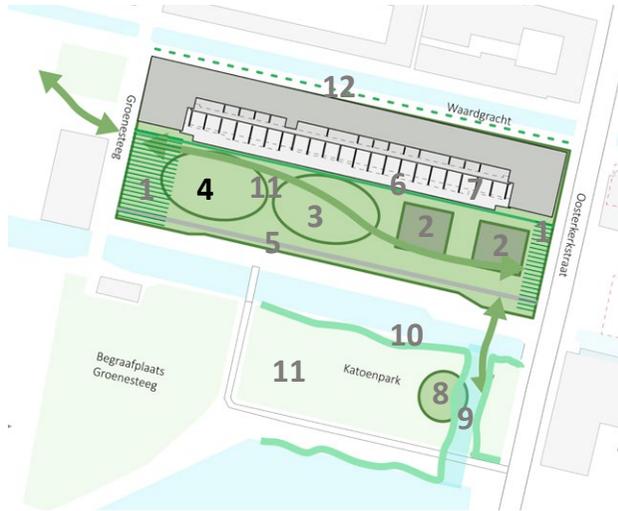
Verkademeisje.nl

gemeenschappelijke moestuin in de Waardgracht

Verkademeisje.nl

aanleg gemeenschappelijke moestuin in de Waardgracht

4. Natuurlijke speelaanleidingen

Waarom: kinderen worden zich bewust van de omgeving als ze ermee kunnen spelen. Daarnaast bevorderen natuurlijke speelaanleiding de creativiteit en de motorische ontwikkeling.

Hoe: passend bij het groen karakter kan gekozen worden voor natuurlijk spelen: gebruik natuurlijke materialen, zand en water. Inrichting in afstemming met de andere speelplekken en in samenspraak met de buurt.

Wat:

- boomstammen neerleggen/neerzetten
- wilgentenenhutten/-tunnels
- waterloopje / pompje

5. Langzaamverkeersverbindingen in combinatie met route hulpdiensten

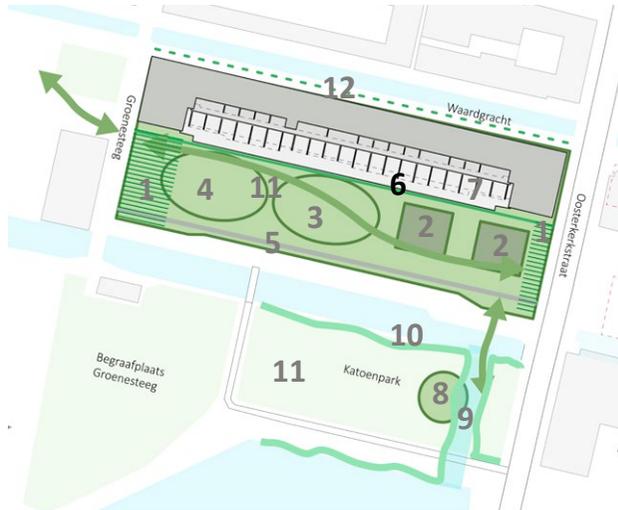
Waarom: een functionele doorgang met een dubbelfunctie die zorgt voor levendigheid en sociale veiligheid.

Hoe: Door een zo smal mogelijk wegprofiel aan te leggen is deze functioneel, wordt er zo weinig mogelijk verharding aangelegd en blijft het een aantrekkelijke uitstraling behouden. Deze weg kan gelijk gebruikt worden als langzaamverkeersroute en als route voor hulpdiensten.

Wat:

- zoveel mogelijk halfverharding toepassen
- smal wegprofiel aanleggen

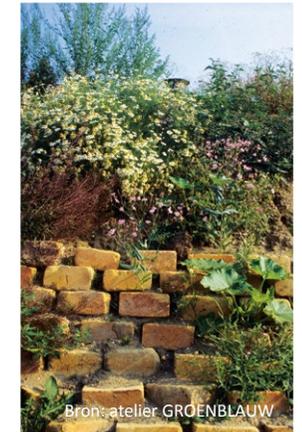
6. Gebruik talud langs gebouw

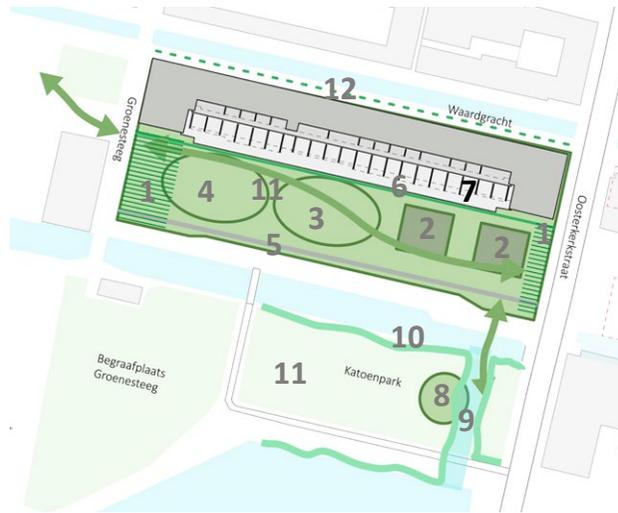
Waarom: Groene uitstraling van parkeren en het bevorderen van biodiversiteit

Hoe: Groene wal of stapelmuur tegen betonnen wand parkeergarage.

Wat:

- aanleg aarden wal of stapelmuur
- beplanten
- koppelen aan wadistructuur

7. In en om de woning

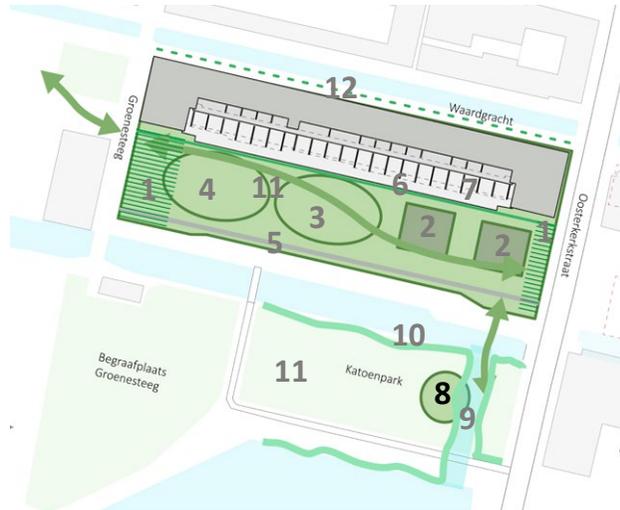
Waarom: verkoeling, tegengaan hittestress, groene uitstraling

Hoe: voorkomen dat de zon op de woningen schijnt. Aanplant zoveel mogelijk groen

Wat:

- begroeide pergola's en/of leibomen als zonwering aan de zuidzijde
- ook (vruchtdragende) klimplanten zoals druiven zijn hiervoor geschikt
- bevestigingspunten voor zonwering.
- door voorschriften voor de inrichting van particuliere terrassen mee te geven wordt voorkomen dat de buitenruimte volledig wordt verhard / harde schuttingen worden geplaatst.
- adviezen geven over biodiversiteitsbevorderend plantenassortiment

8. Waterspeelplaats grotere kinderen

Waarom: bewustwording & beleving omgevingswater vergroten en daarnaast een uitdagende speelomgeving voor zelfontplooiing bieden.

Hoe: het aanwezige en nieuw te graven water gebruiken en uitbreiden met speelelementen in combinatie met de bestaande speeltuin.

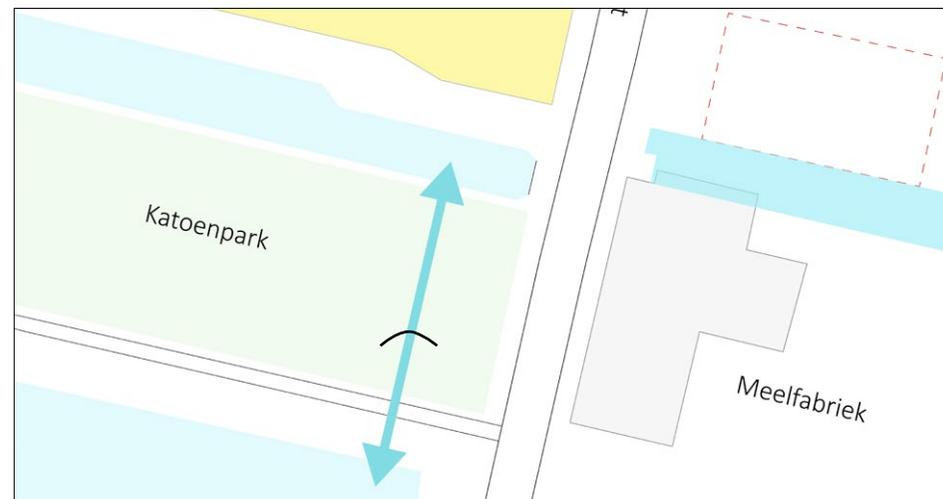
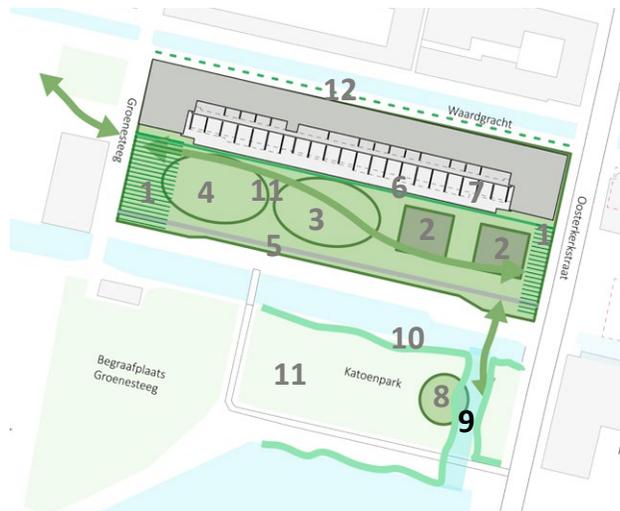
Wat:

- visplaats
- strandje
- trekpontjes
- flauwe oevers

atelier GROENBLAUW

graven nieuwe watergang door het katoenpark

9. Verbinding Binnenvestgracht Singel

Waarom: extra open water biedt meer flexibiliteit voor de opvang van regenwater. Het opheffen van een doodlopende van de Binnenvestgracht verhoogt de kwaliteit van het water. Het biedt bovendien mogelijkheden voor kleine voertuigen om een rondje te maken.

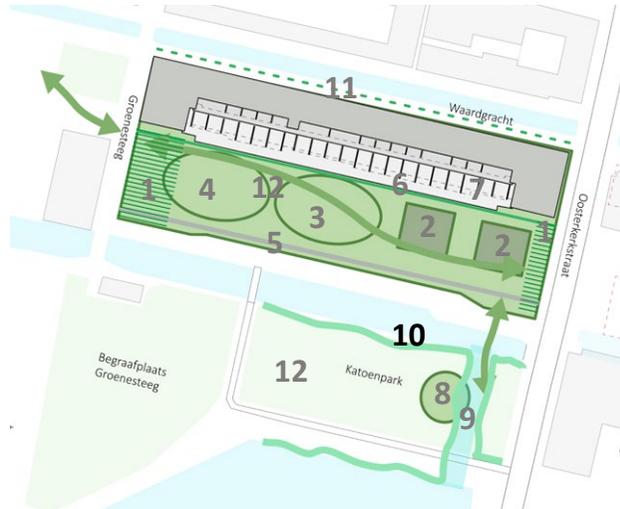
Hoe: het graven van een verbinding van de twee watergangen en de aanleg van een brug voor wandelaars. In relatie met de speeltuin kan direct gewerkt worden aan de invulling van de waterspeelplaats.

Wat:

- graven van nieuw water
- aanleg van natuurvriendelijke oevers
- aanleg flauwe speeloevers

de Binnenvestgracht is nu afgesloten bij de Oosterkerkstraat

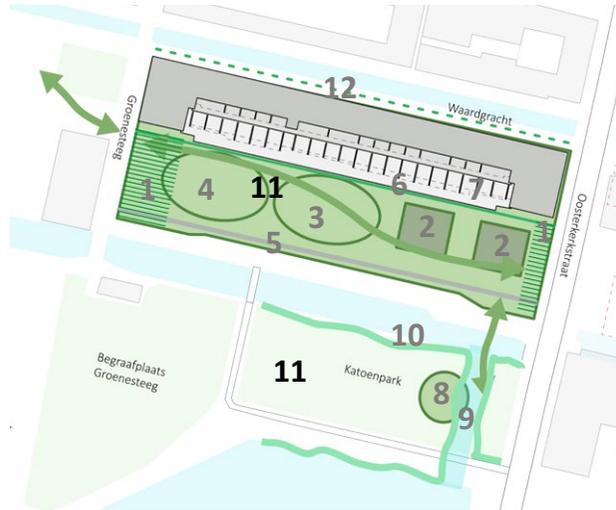
10. Natuurvriendelijke oevers

Waarom: de aanleg van natuurvriendelijke oevers heeft een meerwaarde voor de waterberging en creert flexibiliteit in de opvang van regenwater. De natuurvriendelijke oevers hebben een zuiverende werking en zijn ideale omgevingen voor specifieke planten en dieren.

Hoe: door combinaties van groen en blauw ontstaan win-winsituaties
Wat:

- vergraven oevers tot flauwe natuurvriendelijke taluds.
- aanbrengen beplanting.
- bij de inrichting rekening houden met ontwikkeling ideale biotopen voor plant, dier (en mens).

11. Reliëf in maaiveld voor berging en voorkomen uitdroging

Waarom: door reliëf aan te brengen in het maaiveld kan water worden geborgen en wordt verdroging van de bodem voorkomen. De belevingswaarde en bewustzijn van het water wordt hiermee ook vergroot. De bewoners worden hierdoor meer betrokken.

Hoe: regenwater zichtbaar maken, aantrekkelijk maken en vasthouden.

Wat:

- Vergraven maaiveld tot hoogteverschillen, zodat water gebergd kan worden.
- Zo mogelijk in combinatie met (natuurlijke) speelaanleidingen (waterspeelvoorzieningen).
- Zorgen voor zo min mogelijk verhard oppervlak om infiltratie mogelijk te maken.
- Wadi's / vijver.
- Zoveel mogelijk realisatie groen voor meer infiltratie.
- Vlonders op waterniveau.

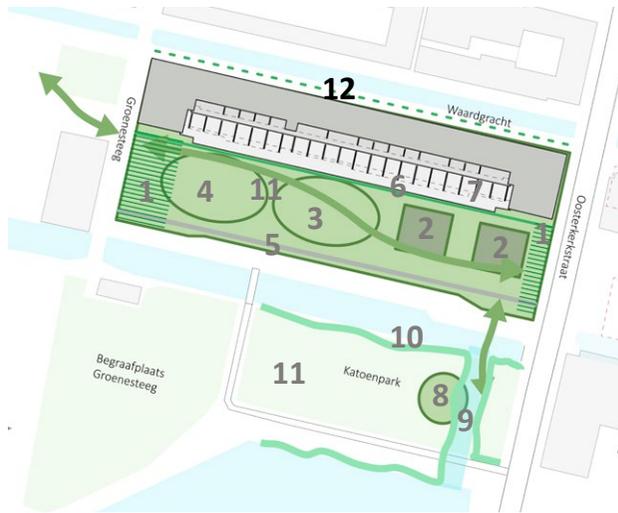

Waterschap Aa en Maas

Atelier Dreiseitl

wadi en speelgroen, Kronsberg, Hannover

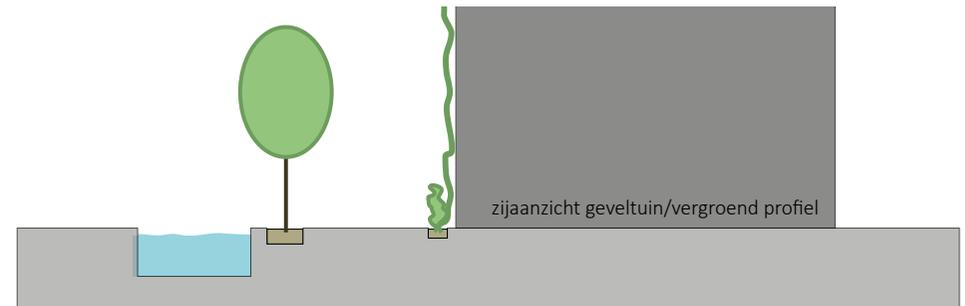
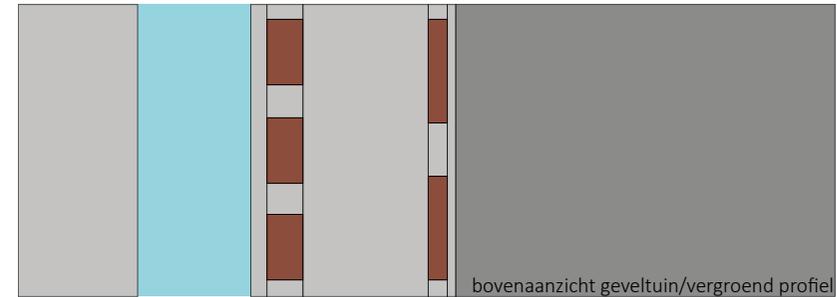
12. Vergroenen Waardgracht door bewoners

Waarom: meer betrokkenheid creëert meer bewustzijn. Daarnaast draagt vergroening bij aan de verkoeling, bevordert het de stadsbiodiversiteit en draagt het bij aan de sociale cohesie.

Hoe: aangeven in profiel Waardgracht waar beplanting in verharding wordt gewaardeerd. En het geven van een stimulans door de gemeente.

Wat:

- afwijkende kleuren van tegels geven aan welke tegels verwijderd mogen worden voor vergroening. Geveltuintjes en een zone langs de gracht kunnen door bewoners zelf ingericht worden.
- subsidiemogelijkheden door de gemeente

Gemeente Leiden

Kijfgracht in Leiden, vergroening van de straat zorgt ook voor meer biodiversiteit

de aanleg van groen langs de gevel kan werken als natuurlijke buitenzonwering

Biojournaal

6. Wat hebben we van het project geleerd?

- Het in een preplanfase bij herstructurering of bouwprojecten starten van het gesprek over klimaatadaptatie werkt goed. Vrijuit kan worden gedacht over wat goed is voor het gebied, in samenspraak, in plaats van na elkaar.
- Betrek zoveel mogelijk stakeholders. Naast de ontwikkelaar (woningbouwcorporatie, architect, bouwer) vertegenwoordigers uit de waterketen (gemeente, waterschap, drinkwaterbedrijf), uit het ruimtelijk domein (diverse afdelingen van de gemeente: ontwerp, beheer, verkeer, groen/biodiversiteit) en uit het sociale domein (wijkvereniging, wijkregisseur, toekomstige bewoners, initiatieven uit de omgeving).
- Een ongebonden, agendaloze voorzitter zorgt voor een open, onbezwaard proces.
- Zorg voor inspiratie op het onderwerp: reken erop dat velen nog onbewust onbekwaam zijn op het onderwerp Klimaatbestendigheid en waterbewustzijn.
- Het betrekken van bewoners leidt tot een nieuwe dynamiek in het doorgaans ambtelijke circuit. Ook corporaties, architecten en bouwers hebben een andere cultuur. Deel regelmatig de verwachtingen.
- Laat elkaar niet los: een knip in betrokkenheid leidt tot een verminderde kwaliteit van het eindproduct.
- Het gaat om innovatie, calculeer fouten en twijfels in.
- Klimaatadaptatie draagt bij aan een waardevolle leefomgeving.
- Zorg ervoor dat vragen die bij de deelnemers leven worden beantwoord. Zorg ook voor bilaterale overleggen, waarbij zaken die nadere uitwerking vragen (zoals welke technische maatregelen zou het drinkwaterbedrijf willen bij toekomstige bouwactiviteiten) worden verhelderd. Dit verbreedt de basis voor verdere samenwerking.
- Werken aan inspiraties heeft meer effect dan zeggen hoe het moet gaan worden. Het biedt vrijheid in het proces, zonder vrijblijvendheid.
- Alle deelnemers moeten het eigen instrumentarium bekijken op doelmatigheid/hinderlijkheid bij het uitrollen van klimaatadaptatiemaatregelen. Zoals de eigen verordeningen, handboek openbare ruimte, beheerbeleid.
- Het op elkaar leggen van ingrepen in de stad door de gemeente (o.a. herstraten, riolering), waterschap (waterplan) en woningbouwcorporatie (herstructureringsplannen, renovaties, groot onderhoud) levert optimaal inzicht in een klimaatadaptatieagenda.
- Zorg voor het vasthouden van het momentum.

	Portaal	Bewoners	Gemeente Leiden	HH Rijnland	Bedrijfsleven/ groene sector	Natuur en milieueducatie	Bewonersgroepen	Extra
Blokniveau								
Verhogen kwaliteit openbare ruimte en groenstructuur	✓	✓	✓		✓		✓	Speeltuinenvereniging de Doorbraak, begraafplaats Groenesteeg, Vrienden van het Singelpark
Niveau Lakenplein								
Voorkomen overlast bij piekbuien	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Beperken afvoer regenwater op riool: afvoeren naar open water	✓		✓	✓	✓	✓		
Beperken afvoer regenwater op riool: vasthouden en bergen	✓	✓	✓	✓		✓	✓	Gemeente: verordeningen bezien
Belevingswaarde water verhogen	✓	✓	✓	✓		✓	✓	Waterreservaat
Belevingswaarde groen verhogen	✓	✓	✓		✓	✓	✓	Stadslandbouwgroepen
Voorkomen verdroging van de bodem	✓		✓	✓	✓			
Versterken stedelijke biodiversiteit	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	Biodiversiteit Actieplan
Afstemmen parkeerbehoefte	✓	✓	✓					Bijvoorbeeld Greenwheels
Variatie in speelvoorzieningen	✓	✓	✓				✓	Speeltuinenvereniging De Doorbraak
In en om het huis								
Beperken afvoer regen- en drinkwater op riool	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Koppeling van water en energie	✓		✓	✓	✓			Energiefabriek
Koppeling van groen en energie	✓	✓	✓		✓			De Dakdokters
Bewoners betrekken	✓	✓	✓	✓		✓	✓	Scholen
Belevingswaarde water vergroten	✓		✓		✓	✓		Speeltuinenvereniging de Doorbraak

8. Wat kan in een volgend project nog worden verbeterd?

Beperken afvoer regen- en drinkwater op riool

Waarom: hoe groter de aanvoer van afvalwater verdund met regenwater, hoe minder goed de kwaliteit van het gezuiverde rioolwater is en hoe duurder het zuiveren wordt.

Hoe: verminderen aanvoer regenwater op riool.

Wat:

- Gebruik regenwater voor spoeling toilet.
- Aanleg van groene daken.
- Aanleg van opslagkragen of zakken onder het gebouw.
- Iedereen een regenton gekoppeld aan regenpijp, ook op balkons.
- Aanleg van waterdak.

groen dak

Pure Raindrop van Elho

combinatie wasbak met spoelbak

Besparen drinkwater

Waarom: kostenbesparing voor de bewoners, minder waterontsteking voor drinkwater en minder energieverbruik door minder waterproductie.

Hoe: beperken drinkwaterverbruik.

Wat:

- Waterbesparende kranen, douchekoppen en toiletten installeren.
- Aanleg van vacuümtoiletten.
- Aanleg combinatie van wasbak met spoelbak.
- Bewoners eenvoudig geleiden naar goed handelen (zo min mogelijk voorschriften).

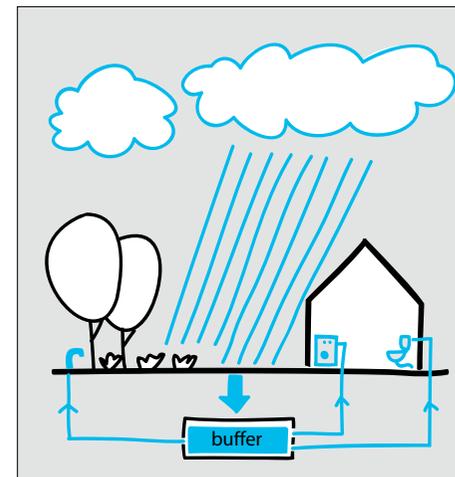
Hoe: decentrale zuivering en hergebruik van grijs water.

Wat:

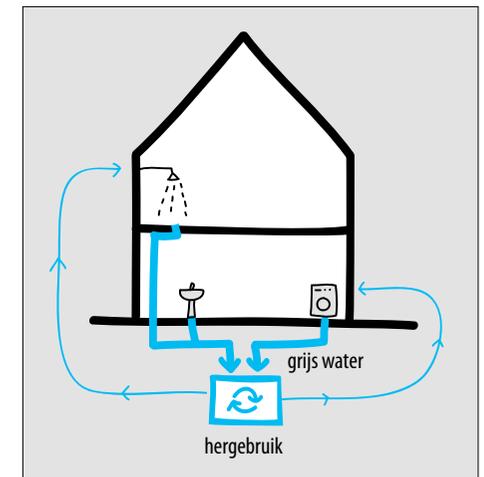
- Zuivering van douche en wasmachinewater via helofytenfilter.
- Barbahuis als icoonproject met concrete doelstellingen voor duurzaam waterbeheer (bijvoorbeeld: gebruik regenwater voor toilet, afkoppelen goten etc.), maximaal percentage groen).

helofytenfilter Erasmusgracht voor afkoppelen en decentrale zuivering, Amsterdam

hemelwater voor toilet en wasmachine

hergebruik huishoudelijk water,
bron: Visiebrochure Afvalwaterketen tot 2030

Koppeling van groen en energie

Waarom: voorkomen van de opwarming van woningen verhoogt de kwaliteit en beperkt energieverbruik. Ook kan gezocht worden naar optimalisatie van de energiewinning door zonnepanelen.

Hoe: groene daken voorkomen opwarming in de zomer en daarnaast afkoeling in de wintermaanden.

Wat:

- Aanleg groene daken in combinatie met aanleg zonnepanelen.

Hoe: aanleg van (gevel)beplanting als buitenzonwering of andere constructies.

Wat:

- Verbreden van afstand Waardgracht tot huis, om meer ruimte te maken voor groen.
- Het planten van klimplanten (markering in verharding).
- Het planten van bomen.
- De aanleg van plantenbakken.
- Buitenzonwering als onderdeel van de gebouwen.

foto: Overamstel

zonnepanelen op een groen dak werken efficiënter, omdat het groen oververhitting van de panelen voorkomt

American Institute of Architects, Portland

foto: Marc Pluim

groene gevel aan de Bloemstraat in Arnhem

Lakenplein Klimaatbestendig, waterbewust en aantrekkelijk – fase 2 Verslag eerste workshop 27 januari 2016, locatie: de Nieuwe energie Leiden

Aanwezig: Marcel Belt (gemeente Leiden-duurzaamheid), Michelle de Roo (Leiden, groenontwerper), Maarten Tjon (Leiden stedenbouwkundige), Jesse Ooijevaar (Leiden groenbeheer), Phillippine van der Schuyt (Leiden projectleider), Ton Dijndam (Speeltuinenvereniging), Reinier Verbeek (speeltuinenvereniging), Hans Ranselaar (wijkvereniging tussen de Rijnen), Wilt de Boer (projectleider Portaal), Rene Prins (Portaal, sociaal domein), Sükrü Saritas (Portaal beheer), Joris Gresnigt (projectleider oa innovatie Portaal), Svetla Stefanova (architecte), Aroud in t Veen (CoenHagedoorn bouw), Anne Kuiten (Rijnland accountmanager), Saskia Baars (vergunningverlening en handhaving, Rijnland), Jurgen Bosch (Dunea), Hiltrüd Pötz (atelier GroenBlauw), Mael Vanelsuwe (atelier GroenBlauw), Anneke van Veen (ambassadeur water GDO)

Doel van het project: het samen-werken aan een volgende fase uitwerking van het concept Klimaatbestendig, waterbewust en aantrekkelijk Lakenplein. De resultaten dienen als inspiratie voor de definitieve uitwerking. In dit project worden

- naast fysieke maatregelen op verschillende schaalniveaus (blok, plein en in en om het huis)
- ook de relatie en afstemming met de omgeving (functies, Singelpark) bekeken,
- en sociale componenten (gebruiksruimtes, gedragsbeïnvloeding, educatie/communicatie) en andere annex kansen zoveel mogelijk geïntegreerd.

Na een korte voorstelronde heeft Joris Gresnigt informatie gegeven over het Lakenpleinontwikkelingsproject. Het is een Barbahuis-project, met een innovatieve manier van werken tijdens de ontwikkeling en in het beheer, samen met bewoners. De bouwvergunning is in december 2015 verstrekt. Dat betekent dat veel al is vastgelegd.

Maarten Tjon heeft in zijn presentatie aangegeven de stedenbouwkundige randvoorwaarden: de sfeer van de ruimtes, de relatie met het groen in de omgeving en met het Kaarsenmakersplein, de wens tot weelderigheid

in de groenzones en de meer stedelijke kwaliteiten op het Lakenplein. De verkeersontsluiting op het plein is voor de bewoners niet relevant, zou weg kunnen. Wel rekening houden met ontsluiting voor hulpdiensten. De parkeeropgave is nog onduidelijk, oa vanwege onduidelijke effecten invoering parkeervergunningen). Eind 2017 zal dit wel duidelijk zijn, daarna definitieve inrichting buitenruimte Lakenplein. Er wordt gesproken over 40-80 parkeerplaatsen.

Svetla Stefanova heeft een zeer compact gebouw ontworpen met inpandig parkeren (56 plaatsen). Dit maakt dat er buiten nog maar 20-40 nodig zouden zijn cf oorspronkelijk parkeeropgaven. Ze is erg verbaasd en lichtelijk verbijsterd dat er alsnog een zwaardere parkeeropgave wordt gelegd op het Lakenplein. Dit ondermijnt filosofie en grote uitgaven voor inpandig parkeren. Het parkeren inpandig kan deels voor omwonenden gebruikt gaan worden (let wel op beheer!). De ontsluiting van de parkeerruimte is vanaf het Oosterkerksplein. Een langzaam verkeer ontsluiting is gewenst voor voldoende levendigheid en sociale controle. Het gebouw is optimaal duurzaam: het is een nul op de metergebouw (energiewinning is verbruik, gas ontbreekt). Marcel Belt koppelt dit traject aan het Duurzaamheidsbeleid dat de gemeente heeft vastgesteld. Ook het parkeren moet zo klimaatneutraal en waterneutraal als mogelijk.

Portaal heeft een beleidsplan Tuinen!

De koppeling met de biodiversiteitsopgaven van de stad is kansrijk. Let ook op onderwaternatuur, gierzwaluwenproject. De kwaliteit van de bodem is mogelijk verdacht.

Voor Dunea is het spijtig dat alle maatregelen in het pand niet meer mogelijk lijken. Gedragsbeïnvloeding is wel relevant.

Na de werksessie vond een terugkoppeling plaats.

Functies:

Functionaliteiten zo duidelijk mogelijk te benoemen: parkeren, routing Singelpark, relatie speelopgaven, ontsluiting (langzaam verkeer-weg?). De bewoners willen niets moeten, wel keuzes later kunnen maken: gedacht wordt aan een bepaald oppervlakte later in te vullen.

Bezoekers willen graag vrijheid: kledje op de grond, bbq erbij etc. Bezoekers vinden hun eigen plek: niet teveel voorkoken, ruimte voor eigen invulling (gazons).

Wel is het belangrijk te werken aan de cohesie (Barbahuis).

Mogelijk een Singelpark kiosk (evt in aulagebouw ?), ook goed voor sociale cohesie.

Langs de Binnenvestgracht een fietspad realiseren dat ook voor hulpdiensten gebruikt kan worden. Geen autoweg.

Op de rechterhelft van het Lakenplein graag moestuinen en een ontmoetingsplek voor ouderen realiseren. Er zullen niet veel kinderen in het gebouw wonen. De speelvoorziening daarom graag meer aan de oostkant van het plein.

Gewenst is aandacht voor zonering van het plein in meer publiek en meer semipubliek voor de directe buurtbewoners.

Vanuit de speeltuinvereniging leeft de vraag voor extra belevingsmogelijkheden voor oudere kinderen. Auto's belemmeren bruikbaarheid openbare ruimte, geen doorgaande route meer en zo min mogelijk parkeren.

Spelen grote kinderen op eiland, kleine kinderen nabij huizen

Functies: Parkeren

Aan de westkant van het Lakenplein de parkeerplaatsen en eventuele containers realiseren.

Parkeren in minimale variant aanleggen (bv 20 inplannen met uitbreidingsmogelijkheden naar 50-80). Zoeken naar kansen dubbelgebruik parkeerruimte- parkeren is alleen in de avonduren, niet overdag.

Klimaatadaptatie:

Zoeken naar waterneutraliteit (wat valt wordt afgewikkeld), tegengaan van verdroging en koeling.

Inrichting plein

Bij ontwerp rekening houden met groene route Singelpark, dwz vnl parkeren bij Oosterkerkstraat.

Wel is het zaak door het minimaliseren van verharding en het laten afstromen van het regenwater naar een berg en/of infiltratievoorziening tenminste het water van het Lakenplein zelf te bufferen.

Aanleg groen:

Planten van bomen, realiseren gevelbeplanting (wel goed inzoomen op mogelijkheden, kansen en wensen bewoners, beheer).

Realisatie van overdekking voor de parkeerplaatsen: begroeide pergola's of pergola's met zonnecollectoren om auto's minder uit het zicht te halen en koel te houden

Graag zoveel mogelijk bestaande bomen handhaven.

Grondwal of stapelmuur tegen de wand van de parkeer laag van het woongebouw, benutten kansen wal

Planten in de volle grond niet in bakken.

Houd met de soortenkeuze rekening met biodiversiteit en met beheer last.

Aanleg waterspeelplaats voor zichtbaarheid Dunea, kwaliteitsimpuls buitenruimte

Maak de verlichting duurzaam, denk ook aan sociale veiligheid.

Regenwater zo min mogelijk op het riool

Hoewel vanuit klimaatadaptatie het gewenst is om regenwater niet op het riool aan te sluiten is dit nu wel het geval. De bouwverordening van de gemeente eist aansluiten van regenwaterafvoer op het riool.

Er is voor inpandige regenpijpen gekozen die op het riool langs de Waardgracht worden aangesloten.

Het afkoppelen van regenwater en bufferen van regenwater op het Lakenplein is lastig aangezien de bouwvergunning reeds verleend is en een wijziging tot vertraging en een nieuwe vergunning aanvraag zou moeten leiden. Inpandige rwa komt ca 70 cm onder maaiveld uit.

Het gebruik van regentonnen is hierdoor ook niet mogelijk.

Wel zijn er nog kansen om regenwater vanaf terras eerste verdieping via bv waterspuwers af te voeren naar groengebied..

Meer oppervlaktewater

Doorbraak maken van watergang Binnenvest naar Singel ivm onmogelijkheid verals alternatief voor verbinding over terrein van de meelfabriek. Dit voor de waterkwaliteit en voor het bevaan van de watergangen. Er kan een relatie komen met bv een waterspeelplek.

In en om het huis

Graag buiten zonwering toepassen om te sterke opwarming in gebouwen te voorkomen. Pergola's buiten zuidelijke terrassen en evt boven parkeerplekken. De invulling van de strook tegen de gevel aan de Waardgracht is nog onduidelijk. Wordt het helemaal verhard? Is de beslissing bij de bewoners of bij Portaal? Kan de gemeente iets stimuleren? Wie gaat beheren?

algemeen

Dunea – Rijnland en gemeente staan samen voor de klimaatopgaven, ook financiële bijdrage gewenst van alle partijen.

Inzet op bewustwording!! Waterbewustzijn verdient aandacht. Vanuit drinkwater en vanuit waterbeheer. Een waterspeelplaats kan hierbij een aanvulling zijn.

Wat is er nodig om een goede grasmat/groenzone te realiseren qua bodemverbetering?

Dunea zou graag bij volgende bouwlocatie meedenken over drinkwaterbesparing. Verder is er aandacht voor bewustwording, mogelijkheid voor drinken kraanwater (tap), en een zoektocht naar zichtbaarheid.

Mogelijkheden voor benutten regenwater.

Acties:

- Marcel: kwaliteit bodem, wat is waterneutraal?
- Philippine en Marcel: Leiden heeft een aansluitverplichting ook voor hemelwater op het riool, dit gaat niet samen met het landelijk beleid op afkoppelen van hemelwater.
Leiden heeft een aansluitverplichting ook voor hemelwater op het riool, dit gaat niet met het landelijk beleid op afkoppelen van hemelwater.
- Arnout kijkt naar mogelijkheden alsnog afkoppelen.
- Portaal en Dunea moeten in gesprek over toekomstige bouwontwikkelingen en de kansen voor waterbesparing.

Lakenplein Klimaatbestendig, waterbewust en aantrekkelijk – fase 2 Verslag tweede workshop 15 februari 2016, locatie: de Nieuwe energie Leiden

Aanwezig: Marcel Belt (gemeente Leiden-duurzaamheid), Michelle de Roo (Leiden, groenontwerper), Maarten Tjon (Leiden stedenbouwkundige), Phillippine van der Schuyt (Leiden projectleider), Mirte van Dalen (biodiversiteit Leiden), Ton Duijndam (Speeltuinvereniging), Reinier Verbeek (speeltuinvereniging), Hans Ranselaar (wijkvereniging tussen de Rijnen), Wilt de Boer (projectleider Portaal), Rene Prins (Portaal, sociaal domein), Joris Gresnigt (projectleider oa innovatie Portaal), Frank Zaalberg (innovatie Rijnland), Jelle de Lange (Rijnland handhaving), Willemijn Bouland (Dunea), Hiltrüd Pötz (atelier GroenBlauw), Anneke van Veen (ambassadeur water GDO)

Doel van het project: het samen-werken aan een volgende fase uitwerking van het concept Klimaatbestendig, waterbewust en aantrekkelijk Lakenplein. De resultaten dienen als inspiratie voor de definitieve uitwerking. In dit project worden D

- naast fysieke maatregelen op verschillende schaalniveaus (blok, plein en in en om het huis)
- ook de relatie en afstemming met de omgeving (functies, Singelpark) bekeken,
- en sociale componenten (gebruiksruimtes, gedragsbeïnvloeding, educatie/communicatie) en andere annex kansen zoveel mogelijk geïntegreerd.

Na een korte voorstelronde licht Mirte de insteek van de gemeente Leiden rond de versterking van de biodiversiteit toe. Biodiversiteit is net als klimaatadaptatie één van de duurzaamheidsdoelen van de gemeente. Werken aan klimaatbeleid en aan groene doelen is grotendeels hetzelfde. Er is een stadsmeeetnet, waarbij de flora en fauna gemonitord wordt. Het Singelpark wordt gezien als de centrale rotonde, er wordt gewerkt aan groene structuren van en naar de binnenstad. De groene structuren zijn voor ecologie en recreatief gebruik. De inwoners van de stad zijn gebruikers (genieters) en zij die initiatieven ondernemen. Belangrijk is dat natuurinclusief

ontworpen wordt. Het Lakenplein, wat inmiddels Lakenpark genoemd wordt, kan worden gezien als voorbeeld. Belangrijke onderdelen: zo min mogelijk verharding (parkeerplaatsen, weg), groene daken, groene gevels. Zorg voor inheemse soorten. Betrek bewoners, zorg dat ze verantwoordelijkheid nemen. Natuur en milieueducatie is nog niet betrokken. Het samenwerken met bewoners is nieuw, hier moet nog stevig aan gewerkt worden, oa naar nieuwe manieren van uitrollen van het gedachtengoed. In het pand is aandacht voor gierzwaluwen, mussen en vleermuizen. In de speeltuin staan bijenkasten, dit is geen probleem voor de gebruikers. Bijenlinten worden gestimuleerd, oa met geld van fonds 1818. Educatie kan in de speeltuin, vanuit de wijkvereniging, en bv vanuit onderwater Leiden. Het verbinden van de Singel en de Binnenvestgracht is een plus voor de waterkwaliteit en biedt ook recreatieve mogelijkheden. Wel tegengaan van druk vaarverkeer.

Het verslag wordt ongewijzigd vastgesteld.

Naar aanleiding van: het regenwater wordt in pandig verzameld en vervolgens richting Waardgracht gebracht. Het wordt niet aangesloten op het riool maar geloosd op de gracht. Dit is de second best optie waar we allen blij mee zijn.

De presentatie van Hiltrud laat een schets zien van hoe de invulling eruit zou kunnen zien. Er is bewust geen echt ontwerp gemaakt. Dit gaat later, in overleg met bewoners en omwonenden gebeuren. Het gezelschap stemt in met de globale schets. Deze zal met voorbeelden van uitwerkingen in het te maken boekje worden getoond.

Verwezen wordt naar aanvullende voorbeelden op de website GroenBlauwe netwerken.

<http://www.groenblauwenetwerken.com/>

Ook is er een app waarmee een ieder kan kijken wat hij/zij zelf kan doen in en om het huis. De app heet Huisje Boompje Beter.

Geveltuinen zijn belangrijk. O.a. voor infiltratie water, voor afvangen zon, voor biodiversiteit en voor een aangename aanblik.

Overleg tussen de gemeente, Portaal en de bewoners is gewenst om daar samen in op te trekken: waar is groen mogelijk, welke planten vragen weinig onderhoud, is het mogelijk dat de gemeente jaarlijks iemand langs stuurt

om te adviseren? Is er geld voor? Het gehele profiel van de Waardgracht verdient aandacht. Actie gemeente. Rekening moet worden gehouden met hulpdiensten.

De aanstaande bewoners worden regelmatig geïnformeerd. Daarbij zal het oa gaan over het nul op de meter principe. Daarbij kan dit initiatief onder de aandacht worden gebracht. Portaal zal hiervoor actie ondernemen en anderen erbij betrekken.

Hiltrud vraagt aan Portaal na te denken over plekken waar zonwering kan worden bevestigd, een bepaald type te adviseren en bv een collectieve aankoop mogelijk laten zijn (met korting). Op deze manier ontstaat ook een uniform beeld.

Voor wat betreft de planning. Najaar 2016 is er zicht op de benodigde hoeveelheid parkeerplekken. Gedacht wordt van 0 tot 50. Dan kan in samenspraak met de bewoners en omwonenden een participatietraject worden gestart. Tot en met eind 2017 kan het Lakeplein worden benut voor tijdelijk parkeren voor de Meelfabriek. 1 januari 2018 wordt gestart met de aanleg.

Let op toegankelijkheid voor mindervaliden.

Rijnland onderstreept de wens het regenwater zo veel als mogelijk in het maaiveld te bergen. Wel rekening houden met piekbuien. Hiervoor kan met reliëf (bv wadi's) een oplossing worden geboden. Aanvullende mogelijkheden zijn blauwe daken (waterberging op het dak, ca 4,5 cm), een (half)verhard oppervlak verdiept leggen, aanleg van een vijver en of poel met flexibel waterpeil. Kolken moeten worden vermeden. Rijnland zou graag een verordening zien bij de gemeente waarin opgaven en nut en noodzaak van maatregelen worden getoond. Oa over berging op het maaiveld. De nationale wetgeving geeft de gemeenten dit instrumentarium. Ontwerpen moet met niet alleen op esthetische principes gebeuren.

Houd rekening met kleine hoogteverschillen bv nabij entrees.

Dunea is erg zoekende naar haar rol, maar is bijzonder geïnteresseerd in projecten als het Lakenplein. Jammer is het dat in de woningen weinig meer

mogelijk is qua technische voorzieningen. Wel kan worden ingezoomd op het gedrag. Infiltratie in de bodem is van belang. Waterspeelplaatsen zijn een mooie gelegenheid om zichtbaar te worden, maar wel moet worden opgelet op de inrichting: let op vereiste waterkwaliteitsniveau (evenementen en attractiewater ipv zwemwater), zorg voor weinig onderhoud. Gedacht wordt aan waterspeelplaats a la de Speeldernis in Rotterdam, niet a la bezoekerscentrum Meijndel. De gedachte aan een waterspeelplaats wordt door de speeltuinvereniging overgenomen. Overleg Dunea, gemeente en speeltuinvereniging is gewenst.

Voor biodiversiteit is oa. de wal tegen het pand van belang. Een voorbeeld zou kunnen zijn de tuunwallen in Texel. Ook kan gedacht worden aan poelen. Houd rekening met de bezonning.

Bodemonderzoek is nodig: doorlaatbaarheid, vervuiling, kwaliteit ontwikkeling biodiversiteit.

Voor de woningen is invulling van een deel van de buitenruimte wenselijk om te kunnen werken aan sociale cohesie. Let op deze grond blijft openbaar en is niet exclusief voor de bewoners van het Barbahuis.

Het wel of niet laten staan van de bestaande bomen lijkt nog n discussiepunt.

Doordat diverse punten van de agenda collectief besproken zijn wordt resterende tijd benut voor een terug- en vooruitblik.

Phillippine van der Schuyt geeft aan dit project als voorbeeldproject te zien, wat ze graag wil benutten voor een voorbeeldenboek. Er is behoefte aan een vervolg. De gemeente is op zoek naar een gereedschapskist. Dit kan ook worden benut in Interregproject. Belangrijk is dat beheer voldoende aandacht krijgt.

Frank Zaalberg is enthousiast en ziet Leiden als voorloper. Oa in een nieuwe manier van werken. Wel is het erg jammer dat de ontwikkeling van het definitief ontwerp van het gebouw niet conform alle principes uit het eerste

boekje zijn vormgegeven. Leerpunt is de volledige integratie van opgaven in alle fases. Frank gaat dit onderwerp voor zijn bestuur agenderen en tijd en geld vrij maken om aandacht te kunnen geven en een bijdrage te kunnen leveren aan deze opgaven.

Michelle de Roo wil heel graag aan de gang!

Reinier Verbeke wil ook graag starten met klimaatbestendig spelen. Het werken aan waterbewuste bewoners vraagt veel aandacht. Zij willen dit ondersteunen samen met Portaal, de gemeente, Dunea en Rijnland. Spijtig dat er idd bepaalde maatregelen een gepasseerd station zijn.

Maarten Tjon was aanvankelijk wat sceptisch over dit project, met name omdat er geen specifiek probleem aantoonbaar is. Aanpakken dat waar je aan de gang gaat blijkt toch veel voordelen op te leveren. Er kan veel. Hij vindt wel dat specifieke ontwerpogaven veel aandacht vragen. Die zijn nu niet benoemd, zoals het historisch karakter, de stedelijke context en evt hoogteverschillen. Maarten gaat dit intern verder brengen, oa leidend naar een handboek openbare ruimte. Maarten snapt de vraag van Rijnland om klimaatbestendig beleid: benoem parameters en geef aan hoe je aan eea gaat werken.

Ton Duijndam onderstreept de gedachte Niet omdat het moet maar omdat het kan!. Wel zijn er relaties verder uit te werken oa naar het Kaarsenmakersplein. De speeltuinvereniging gaat op zoek naar co financiers om eea mogelijk te maken. De aanwezigheid van Dunea en Rijnland werd als bijzonder verrijkend gezien.

Hans geeft aan dat de belangen hem duidelijk zijn geworden. De importantie wordt bij de bewoners nu helemaal niet gevoeld. Dit vraagt aandacht, de wijkvereniging zou hierbij een rol kunnen nemen. Hans start met een artikel in de wijkkrant. Betrokkenheid is erg belangrijk.

Joris is superblij met het resultaat. De integratie van het Barbahuisprincipe vraagt wel aandacht. Hem is weer duidelijk geworden dat iedereen nodig is: gemeente, Rijnland, Dunea, speeltuinvereniging en bewoners. Samen maken we een stukje stad.

Joris gaat zich inzetten voor mensen en middelen voor dit en andere projecten.

Wilt de Boer is enthousiast. Prive is hij bijzonder betrokken bij de natuur. Wel zal duidelijk zijn dat hij ook “gewoon” een gebouw moet neerzetten. Wilt vraagt om strakke randvoorwaarden vanuit de gemeente, bv tav beleid van de bestaande bomen, wat mag/kan er met de kademuur van de Binnenvestgracht, hoe maken we profiel Waardgracht?

Rene Prins is benieuwd naar gevolgen in de exploitatielasten. Hij is ook benieuwd naar budget voor de inrichting van de buitenruimte. Bestuurlijk commitment blijft nodig. Gedacht kan worden over een intentieverklaring/ convenant.

Marcel Belt stelt dat er mooie ambities zijn neergelegd. Volgend op het benoemen van het gezamenlijke doel. Hij heeft behoefte aan het gezamenlijk nader concretiseren en op papier zetten, met alle partijen nu aanwezig. Willemijn geeft aan dat Dunea zich moet gaan oriënteren op wat men kan en wil, wat men kan brengen en halen. Dit vraagt intern veel aandacht. Het wordt wel belangrijk gevonden.

Jelle de Lange geeft aan dat voorbeeldboeken en handleidingen nodig zijn evenals aandacht voor het planologische kader en de gemeentelijke verordeningen. Hij ondersteunt dit project van harte. Gemeente Rijnland Dunea en Portaal moeten blijvend zo gezamenlijk blijven optrekken. Phillippine haakt hierop in met de wens dat zij graag een gezamenlijk overleg continueren.

De resultaten van deze sessies worden benut voor het maken van een boekje wat zal worden benut als inspiratie bij het vervolgtraject.

Eenieder wordt hartelijk bedankt voor de inbreng en succes gewenst met het vervolgtraject van het realiseren van een klimaatbestendig, waterbewust en aantrekkelijk Lakenplein.

Verslag workshop Lakenplein groep Anneke, 4 december 2013

De aanpak van een blok midden in het stedelijk gebied komt doorgaans zelden voor. De aanpak ervan kan daarom voor de locatie zelf als voor een wijdere omgeving van betekenis zijn. Door de omgeving te betrekken kan bovendien de locatie zelf een extra impuls krijgen: Voor een optimale ontwikkeling van het Lakenplein is het van belang de begrenzing van het plangebied te verruimen.

Bij het klimaatbestendig inrichten is het van belang de tris te volgen: water vasthouden, water bergen, water bergen. Groene oppervlaktes kunnen water vasthouden en bergen in tegenstelling tot verharde oppervlaktes. Groen verhoogt ook de waarde van de locatie, en kan de kwaliteit van het singelpark versterken: Het Lakenplein kan het Singelpark versterken.

Betrokkenheid bij water kan worden versterkt door het genieten van water te versterken. Door de langzaam verkeeroutes langs de kades te laten lopen (Waardgracht en Binnevest) worden aangename verbindingen gemaakt. Het pand bij de entree van de begraafplaats en de smalle groenzone naar het Katoenpark kunnen bij het openbaar groen worden betrokken. Het autoverkeer kan door de aanleg van een 30km weg aan de achterzijde van het bouwblok ruimte vrijmaken voor groene oase aan de waterkant. Overwogen kan worden doorgang te voorkomen.

(Door)stromend water heeft doorgaans een betere waterkwaliteit en een betere verkoelende werking. Voor een verbetering van de waterkwaliteit, het herstel van de historisch waterverbindingen en het herstel van het bolwerk (Meelfabriek) is het opnieuw graven van de nu gedempte watergang gewenst.

Verharding levert een verhoging van de gemiddelde temperaturen op en voorkomt het vasthouden en bergen van water. Het aantal parkeerplaatsen is sterk bepalend voor de inrichting van het plangebied. Voor 60 woningen is 60 parkeerplaatsen gewenst. De vraag is of er idd een opgave is voor 40 p voor mensen van buiten het plangebied. Mogelijk kan gekozen worden voor een soort flexibele parkeerplekken.

De parkeerplaatsen kunnen ook mooi en groen worden aangelegd.

Concentratie van parkeerplaatsen maakt vergroening van het plein beter mogelijk.

De inrichting van het plangebied kan een bijdrage leveren aan de kwaliteit van de Oosterkerkstraat.

Om piekbuien beter te kunnen verwerken is de aanleg van natuurvriendelijke oevers met schuin aflopende oevers en rietbermen wenselijk. De oevers van het Katoenpark kunnen natuurvriendelijk worden ingericht waarmee waterberging wordt vergroot en het beeld wordt verrijkt.

De Waardgrachtzijde kent een strak, hard profiel, nog versmalt in het bestemmingsplan. Dit profiel belemmert levendigheid en maakt de aanleg van groen (bomen, geveltuinen, bakken) onmogelijk. Verschuiven van de rooilijn tot zeker 4 m creëert ruimte. En wordt opwarming van de woningen voorkomen. De bebouwing verdient twee gezichten in plaats van twee achterkanten nu.

Verslag workshop Lakenplein groep Anneke, 11 december 2013

Particuliere tuinen:

- groene afscheidingen/walletje/ schutting in combinatie met waterberging
- percentage verharding bepalen?

In en om het huis:

- toepassing van klimaatgevels
- koppeling aan energiebeheersing : warmtewisselaars douche en wasmachine, terugwinnen van warmte bij afvoer (voor vloerverwarming, kasje oid), boiler
- groene daken voor waterberging/koeling
- toepassing waterdaken
- hergebruik regenwater op huis of portiekniveau (kleinschaligheid beperkt kans op grootschalige problemen)
- afvoer douche- en gootsteenwater via helofytenfilter naar oppervlakte water
- vacuumtoiletten (beperking hvh water)
- combi wasbak/spoelbak
- douchekapje voor verbeteren microklimaat onder de douche
- bewoners eenvoudig verleiden tot goed handelen

Lakenplein:

- combinatie van verkeer op een rijloper om oppervlakte verharding te beperken
- molgoten langs rijloper (al dan niet met bezinkbassin)
- brede molgoot voor afvoer regenpijpen – tegelijkertijd verkeersremmend
- goede aarde, liefst beplant, maakt waterbergend vermogen beter (door bodemleven)
- water beter beleefbaar maken door bv watergang dwars door Lakenplein te maken, door vlonders op waterniveau, door in omgeving van bruggetje naar singelpark extra water te maken, maken van speelwater
- gestapeld parkeren langs de Oosterkerkstraat maakt beperking verhard opp ten behoeve van parkeren mogelijk
- drijvend parkeren maakt extra waterberging mogelijk

- afvoer van parkeerplaatsen via helofytenfilter
- gestapeld parkeren kan worden gecombineerd met groen dak en veilige speelplekken
- levendigheid bevorderen door bv kleine werkplaatsen (flexbouwen), loop interessant te maken (groen)
- gebruiken van goede half verharding (wat is dat?)

Omgeving

- Betrekken waterreservaat-lieden

Bewoners

- Bvk betrokkenheid vanaf start
- Ruimte geven
- Een van de bewoners met hart voor de zaak ambassadeur maken naar andere bewoners
- Bij overleg “praten” met beelden ipv met woorden (gedeelde inzichten)
- Puntenbeloning bij goed handelen (bv groene voortuin, inzet in gezamenlijk groen)

Verslag workshop Lakenplein groep Hiltrud, 4 december 2013

1. Doorlopende groenstructuur en verbinding singel en oude stad
Er werd geopperd om de speeltuin, die nu afgesloten wordt door een hekwerk, een open parkachtige inrichting te geven en toegankelijk te maken als onderdeel van de groene singel. De groene singel kan dan in verbinding gebracht worden met de toekomstige meer groene inrichting van het Lakenplein en nog verder met het in de toekomst vergroende Kaarsenmakersplein. Het reeds aanwezige bruggetje die nu het Lakenplein met de groene singel verbindt is de letterlijke schakel.

Diversiteit in speelvoorzieningen

Het nu omheinde speeltuin op de singel kan een open landschappelijk natuurspeeltuin karakter krijgen met bijvoorbeeld boomstammen om te balanceren, boomschijven om te springen, een kabelbaan etc.. De groene speeltuin op het lakenplein is dan meer voor kleine kinderen die in de nabijheid van de woningen blijven en het Kaarsenmakersplein krijgt speelvoorzieningen voor oudere kinderen met basketbal- en trapveld.

2. Zonering lakenplein
Inzet is om het lakenplein maximaal te vergroenen in het kader van een aantrekkelijke woonomgeving, om hittestress in de toekomst te voorkomen en maximaal water te kunnen bergen.

Clusteren van parkeerplaatsen en groen

Het groen kan verschillend ingevuld worden. Bijvoorbeeld een speeltuin, moestuinen en een retentiegebied. De parkeerplaatsen kunnen onderverdeeld worden in een parkeergelegenheid voor de bewoners van het Lakenplein en in een voor bezoekers en voor de buurt. De parkeerplaatsen kunnen zodanig vormgegeven worden dat ze ook aantrekkelijk zijn als ze niet gebruikt worden door een bomendak of

begroeide pergola's. Het aanwezige reliëf biedt ook ruimte de auto's tenminste gedeeltelijk aan het zicht te onttrekken.

Vergaanbare parkeerplaatsen

Er is gesproken om deelauto's en dergelijke te stimuleren, dan zouden wezenlijk minder parkeerplaatsen nodig zijn. Door het bijvoorbeeld halfverhard inrichten van parkeerplaatsen kunnen deze na verloop van tijd vergroenen als ze niet gebruikt worden.

3. Afkoppelen

Het regenwater van de daken kan via open goten en wadi's naar de groene velden afgevoerd worden en hier gebufferd en/of geïnfiltreerd worden. Natuurlijk moet er een noodoverloop naar de singel komen.

4. Inrichting grachtzijde vergroenen voor een prettig leefmilieu en ter voorkoming van hittestres

Er was een leuk idee om door middel van kleuren in de bestrating aan te geven waar de stenen verwijderd kunnen worden voor de aanleg van geveltuinjes. Ook een zone langs de gracht kan door een andere kleur stenen aangeven waar stenen verwijderd mogen worden voor het vergroenen van de gracht.

Daarnaast kunnen ook in het ontwerp bakken mee ontworpen worden die het vereenvoudigen om de gevels te laten begroeien.

5. Groenesteeg wandelroute

Door het vergroenen van de bebouwing en de openbare ruimte langs de Groenesteeg kan deze weer zijn naam waar maken en wordt de wandelroute weer aantrekkelijker.

6. Energiefabriek

Er werd de mogelijkheid geopperd van de realisatie van een energiefabriek, eventueel in combinatie met de Meelfabriek. Mogelijkheden voor een energiefabriek zijn het plaatselijk verwerken van afvalwater door vergisting. Dit kan aangevuld worden met het groenafval van het Lakenplein en van de huishoudens.

7. Mogelijke maatregelen in en aan huis

- Waterbesparende armaturen en wc's.
- Regenwateropvang en gebruik.

8. Beheer en communicatie

Er zal veel aandacht besteed moeten worden aan de beheersaspecten. Mogelijk kan de bebouwing geclusterd worden en kunnen de bewoners in groepen het groen beheren.

Er zal voorlichting moeten komen over afkoppelen bij de beheerders of dat medewerkers van Portaal zijn of bewoners is om het even. Gebleken is dat deze voorlichting herhaald moet worden voor het functioneren.

9. Het Lakenplein als duurzaam en klimaatbestendig icoonproject.

De potentie hiervoor is zeker aanwezig. De realisatie hiervan vereist vanaf het begin een op dit doel gerichte communicatie naar ontwerpers, bouwers en toekomstige bewoners. De grote winst is een zich onderscheidend project dat kindvriendelijk, aantrekkelijk, groen, duurzaam en klimaatbestendig is.

10. Duurzame energieopwekking

Er kan ook gedacht worden aan een wkk installatie zodat tegelijk warmte en elektriciteit geproduceerd kan worden. Zonne-energie en het toepassen van een warmtepomp zijn ook mogelijkheden. Hier zal verder onderzocht moeten worden wat de meest efficiënte oplossing is met betrekking tot kosten en baten.

Verslag workshop Lakenplein groep Hiltrud, 11 december 2013

1. Ideeën voor in en om huis

1. Hemelwaterafvoer zichtbaar

De hemelwaterafvoer zou als een belevingselement zichtbaar als een soort waterval naar beneden in een grindbak op maaiveld gerealiseerd kunnen worden.

Verder kan het regenwater in open goten naar beplante berg/bezinkvoorzieningen getransporteerd worden. Een overloopvoorziening kan lozen op de gracht.

Extra regenwateropslag

Een minder aantrekkelijk maar doelmatig alternatief voor regenwateropvang is de toepassing van opslagkratten op het terrein of in zakken onder het gebouw.

2. Regenwatergebruik

Een alternatief is het opslaan van regenwater op het dak in een waterdak, retentiedak of polderdak.

Een leuk idee was om iedere bewoner een eigen regenton op zijn balkon te geven, waarmee de balkonplanten bewaterd kunnen worden.

3. Barbahuis als Iconproject

In het kader van een Icon project zou ook het decentrale zuivering van dush- en waschmaschiewater en hergebruik voor de toiletspoeling overwogen kunnen worden.

Regenwateropvang en gebruik voor toiletspoeling zou eveneens passen in een duurzaam iconproject. Dit verlaagt het drinkwatergebruik met ca. 50-80 %.

4. Zonnecollectoren op dak of geïntegreerd

Als bijdrage van klimaatmitigatie is het streven om 0-energiewoningen te realiseren. Een onderdeel van een dergelijk energieconcept zijn

zonnecollectoren op het dak of ook aan de gevel.

Bij de toepassing van een plat dak kunnen zonnecollectoren gecombineerd worden met een groen dak. Het groene dak houdt de temperatuur lager en dat verhoogd het rendement van de zonnecollectoren.

5. Buitenzonwering

Door het toepassen van bouwkundige buitenzonwering worden de woningen in de zomer minder warm en wordt voorkomen dat bewoners energieslurende airco's nodig hebben.

6. Alternatieve parkeeroplossingen

Alliantieakkoord

Hoe heet de alliantie?

aantekende klimaatbestendig
Lakenplein

Wie maken deel uit van de Alliantie?

Portaal
HH Rijnland
Watercoalitie

atkei Coen Blauw
Anneke van Veen
repose

Wat gaat de Alliantie (zelf) doen? Wat heeft de Alliantie van anderen nodig?

- betrekken gemeente
 - uitwerken van het concept, ontwerp, aanleg, bouw - betrekken bewoners
- cf. notitie architectuur, - betrekken bewoners

Afspraken en trekker (neemt het initiatief voor een vervolgstap)

Bart/Anneke → tot overdracht aan gemeente

Handtekeningen

[Handwritten signatures]
Hedrick Pöke
Mankel
Anneke

Deelnemers werksessies:**Tweede fase januari-februari 2016**

Gemeente Leiden: Marcel Belt (duurzaamheidscoördinator), Phillippine van der Schuyt (projectleider Lakenplein), Michelle de Roo (groenontwerp), Maarten Tjon Sie Fat (stedebouwkundige), Mirte van Daalen (Biodiversiteit), Jesse Ooijevaar (beleidsmedewerker groen).

Hoogheemraadschap van Rijnland: Frank Zaalberg (duurzaamheid), Anne Kuijten (accountmanager), Saskia Baars-van der Kraan (vergunningverlening), Jelle de Lange (vergunningverlening)

Portaal: Joris Gresnigt (projectleider/innovaties), Wilt de Boer (projectleider), René Prins (sociaal domein), Sükrü Saritas (beheer)

Speeltuinenvereniging de Doorbraak: Ton Duijndam, Reinier Verbeek

Wijkvereniging Tussen de Rijnen: Hans Ranselaar

Stefanova architecten: Svetla Stefanova

Coen Hagedoorn: Arnoud in t Veen

Dunea: Jurgen Bosch, Willemijn Bouland-Oosterwijk (strategisch omgevingsmanager).

Atelier GROENBLAUW: Hiltrud Pötz, Mael Vanhelsuwe

GDO: Anneke van Veen, voorzitter, projectleiding

Eerste fase december 2013-januari 2014

Portaal: Bart Sniijders (projectleider), André Smit, Guus Willigen, Deborah Groenewoud (stagiaire)

Gemeente Leiden: Antje Kingma (projectleider), Wim Griffioen (projectleider), Maarten Tjon Sie Fat (stedebouwkundige), Marcel Belt (waterbeheer)

Bureau de Ruimte: André Oldenkamp

Dakdokters: Marco Weber

Hoogheemraadschap van Rijnland: Hans Pluckel (hoogheemraad), Arjan Pacros (vergunningverlening)

Inwoner Leiden: Marijtje Mulder

Volter & Dros TBI Techniek: Jean-Paul Sosef

Ambassadeur Klimaatbestendige Stad: John Steegh, voorzitter

atelier GROENBLAUW: Hiltrud Pötz, Tatjana Anholts

GDO: Anneke van Veen, projectleiding

In opdracht van: Portaal en de Watercoalitie (eerste fase)

en de gemeente Leiden en het Hoogheemraadschap van Rijnland (tweede fase)

Uitgevoerd door: GDO- Anneke van Veen, ambassadeur Water

in samenwerking met Hiltrud Pötz van Atelier GROENBLAUW.

Ondersteuning Mael Vanhelsuwe, Monique Hoogland, atelier GROENBLAUW

atelier **GROENBLAUW**

Afbeeldingen en foto's gemaakt door Anneke van Veen, tenzij anders aangegeven. Niet voor al het beeldmateriaal konden we de bronnen achterhalen. Niet vermelde belanghebbenden kunnen contact met ons opnemen.

29 augustus 2016

